

”OTATKO PUUROON HILLOA VAI VOISILMÄN?”

– Sijoitetun lapsen traumat ja niissä auttaminen

Annukka Nyman
Opinnäytetyö, syksy 2009
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Etelä, Helsinki
Hoitotyön koulutusohjelma
Sairaanhoitaja (AMK)

TIIVISTELMÄ

Nyman, Annukka. ”Otatko puuroon hilloa vai voisilmän?” – sijoitetun lapsen traumat ja niissä auttaminen, Helsinki, syksy 2009, 34 sivua, 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaali-, terveys- ja kasvatustalan koulutusohjelma, hoitotyön suuntautumisvaihtoehto, sairaanhoitaja (AMK).

Opinnäytetyö on toiminnallinen, työelämälähtöinen produktio, jonka tuotos on ”Mitäs sitten tehtäis?” –kansio. Kansiossa on konkreettisia apukeinoja, opastusta sekä leikki- ja toimintaehdotuksia vastaanottokotiin sijoitettujen lasten auttamiseksi. Työn toimeksiantaja on Helsingissä sijaitseva Sofian vastaanottokoti. Opinnäytetyö on kaksiosainen kokonaisuus, joka sisältää toiminnallisen osuuden eli produktio ja opinnäytetyöraportin.

Opinnäytetyön kirjallinen osuus luo kehyksen kansiolle ja esittelee syyt kansion tarpeelle. Samalla kirjallinen osuus toimii tietopakettina henkilöille, jotka toimivat kriisissä elävän sijoitetun leikki-ikäisen lapsen kanssa. Kirjallisessa osuudessa kerrotaan vastaanottokodin toiminnasta, käydään läpi leikki-ikäisen lapsen kehitystä, kriisistä johtuvia seurauksia ja sitä, milloin sijoitus on tarpeellinen ja millä perusteella se tehdään.

Kansion tarkoitus on helpottaa vastaanottokodissa työskentelevien hoitajien työntekoa, antaa heille uusia toiminta- ja leikki ehdotuksia sijoitettujen lasten auttamiseksi sekä antaa teoreettista aiheeseen liittyen. Kansio on tarpeellinen sekä jo pitkään sijoitettujen lasten kanssa toimineille että uusille työntekijöille ja alan opiskelijoille.

Tilaus opinnäytetyölle lähti selkeästä tarpeesta. Vastaanottokodin osastolla tarvittiin kansio, jossa olisi monipuolista tietoa ja konkreettisia toiminta- ja leikkiehdotuksia hoitajien avuksi, jotka työskentelevät sijoitettujen lasten kanssa. Tein kansion, joka vastasi osaston henkilökunnan tarpeita ja toiveita. Tein kansiosta selkeän, houkuttelevan ja johdonmukaisen, sen antama tieto on helppo sisäistää.

Asiasanat: traumat, kriisit, sijoitus, auttaminen, produktiot

ABSTRACT

Nyman, Annukka

Children taken into care: traumas and required assistance.

34 p., 1 appendix. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2009.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Nursing. Degree: Nurse.

The purpose of this study was to create a folder containing means to help children taken into care. The folder is targeted to assist the personnel of Sofian vastaanottokoti, a reception unit taking care of children in crisis.

The thesis was a production consisting of two parts: the theory section and the actual folder. In the theory section I dealt with the practices of a reception unit, developmental phases of a child aged 1–6 years old, symptoms caused by various crises and the basics of placements as well as when one should resort to such a practice. The folder of 21 pages contains information on the symptoms caused by a crisis, instructions how to behave with a child in crisis and ideas for play and activities by which a child can deal with the traumas.

The theory section is an information package for people involved with 1–6-year-old children taken into care and living in crisis. The folder can ease the work of personnel working with these children.

Keywords: traumas, crisis, children taken into care, production.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 SOFIAN VASTAANOTTOKOTI.....	7
3 LEIKKI-ikäINEN LAPSI.....	9
4 LAPSEN ITSETUNNON JA MINÄKÄSITYKSEN VANVISTAMINEN.....	11
5 LAPSEN KRIISI	12
5.1 Kriisin seuraukset.....	14
5.2 Perheväkivallan keskellä.....	15
5.3 Päihdeperheen lapsi	17
6 HUOSTAANOTTO.....	19
6.1 Sijoitus avohuollon tukitoimena.....	19
6.2 Lapsen kiireellinen sijoitus	20
6.3 Sijoituksen vaikutus lapseen.....	20
7 PRODUKTION ETENEMINEN	21
7.1 Produktion tavoitteet	21
7.2 Perusteet kansio sisällölle.....	22
7.3 Toteutusprosessi.....	25
7.4 Kansion koekäyttö.....	27
7.5 Kansioista saatu palaute.....	27
8 POHDINTA	29
8.1 Työskentelyn tarkastelu	29
8.2 Lopuksi.....	30
LÄHTEET	32
LIITE: "Mitäs sitten tehtäis?" -kansio	

1 JOHDANTO

Lastensuojelutyö vastaanottokodissa on rankkaa ja asiakaslähtöistä työtä. Siihen kuuluu lapsen fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tarpeista huolehtiminen olipa lapsi tullut osastolle millaisista olosuhteista tahansa. Vastaanottokodin arki on hektistä eikä päivän kulkua voi arvata ennakkoon, sillä osaston on oltava kaiken aikaa valmiustilassa vastaanottamaan uusi lapsi.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on tehdä kansio Sofian vastaanottokodin henkilökunnan avuksi kohdata rankkoja kokenut lapsi hänen tultua osastolle. Lisäksi opinnäytetyön tarkoitus on antaa valmiuksia auttaa lasta myös vastaanottokodin arjen keskellä. Kansiossa on konkreettisia apukeinoja, opastusta sekä leikki- ja toimintaehdotuksia vastaanottokotiin sijoitettujen lasten auttamiseksi.

Tarkoituksena on luoda johdonmukainen, houkutteleva ja selkeä kansio, joka vastaa osaston toiveita ja tarpeita. Koska työskentelen itsekin Sofian vastaanottokodissa hoitaen laitoksen pienimpiä eli vauvoja, uskon kansion olevan tulevaisuudessa avuksi myös itselleni.

Opinnäytetyön tekemistä helpottaa se, että opinnäytetyö käsittelee tuttua aihetta. Mitä enemmän tekijällä on tietoa ennakkoon, sitä todennäköisemmin hän on selvillä kyseisen alueen lisätutkimuksen tarpeista. Työ on kiinnostavaa, kun se liittyy luontevasti tekijän jokapäiväiseen ajatteluun ja elämään. Käytännön työ ja arkitieto ovat merkittävien ideoiden lähde. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 68.)

Lasten ongelmista puhutaan paljon. Opinnäytetyössäni käsittelen leikki-ikäisten lasten kriisejä ja traumoja sekä niistä johtuvien seurauksia. Lisäksi käsittelen sitä, millaista tukea hoitohenkilökunta lapselle voi antaa, kun hänet kriisin keskeltä sijoitetaan vastaanottokotiin. Usein sijoituksen syynä on vanhempien päiheteiden käyttö, johon liittyy usein myös väkivaltaa. Siksi olen tässä työssäni perehtynyt juuri näiden vaikutukseen lapsen kasvussa ja kehityksessä.

Produktio on työelämälähtöinen ja se on Sofian vastaanottokodin tilaama työ. Kansion tarve ilmeni Sofian vastaanottokodin leikki-ikäisten osastolla, jossa on sijoitettuna pääsääntöisesti 1–6-vuotiaita lapsia. Työntekijät tuntevat itsensä joskus neuvottomiksi uuden, vaurioittavia tapahtumia kokeneen lapsen tullessa osastolle. Työntekijöiden toiveena oli saada osastolle kansion, jossa olisi käytännöllisiä ja toteutettavissa olevia ohjeita, joita he voisivat hyödyntää lasten kanssa toimiessaan. Koska osastolla työskentelee myös vastavalmistuneita työntekijöitä sekä silloin tällöin alan opiskelijoita käytännön harjoittelussa, oli osaston toiveena saada monipuolista tietoa lapsen mahdollisesta käyttäytymisestä sijoituksen aikana. Lisäksi kansion toivottiin tietoa omahoitajuudesta, sen merkityksestä työntekijälle, lapselle ja hänen vanhemmilleen.

Vastaanottokoti on väliaikainen paikka lapselle. Lasten eri elämäntilanteista johtuen aika vastaanottokodissa saattaa venyä jopa kahteen vuoteen. Siksi on tärkeää, että vastaanottokodin henkilökunnalla on mahdollisimman hyvät valmiudet auttaa lasta.

2 SOFIAN VASTAANOTTOKOTI

Sofian vastaanottokoti on osa Helsingin kaupungin sosiaalitoimea. Se kuuluu lapsiperheiden palveluiden vastuualueeseen. Sofian vastaanottokodissa on 20 vastaanottoaikkaa. Ne ovat jaettu kolmelle osastolle. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio 2009.)

Vastaanottokoti tarjoaa lyhytaikaista sijaishuoltoa. Sijoitukset tehdään perheen tai lapsen tilanteen selvittämiseksi ja arvioimiseksi tai tilanteessa, jossa hoito omassa kodissa ei jostain syystä ole mahdollista. Sofian vastaanottokodin perustehtävänä on vastata lapsen hoidollisiin tarpeisiin sekä arvioida lasta ja vanhempia ja heidän välistä vuorovaikutusta. Vastaanottokoti vastaa lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta sekä huolehtii tarvittaessa erityishoidon ja kuntoutuksen järjestämisestä ja toteutuksesta. Sofian vastaanottokodissa arvioidaan lapsen ja hänen perheensä senhetkistä elämäntilannetta. Arvioinnissa otetaan huomioon, kykenevätkö vanhemmat ottamaan vastuun vanhempana ja pystyvätkö he tarjoamaan lapselle riittävän hyvän vanhemmuuden, tyydyttävän sosiaalisen ympäristön ja vastaanottamaan tarvitsemansa avun. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio 2009.)

Sofian vastaanottokodin tavoitteisiin kuuluu lapsen perusturvallisuuden ja luottamuksen vahvistaminen läheisessä ja lämpimässä omahoitajasuhteessa, biologisten vanhempien aikuisuuden tukeminen sekä heidän ja lapsen valmisteleminen mahdolliseen sijaishuoltoon, vastaanottokodista siirtymisen tukeminen asteittain sekä mahdollisuuksien mukaan jälkihuolto. Arvioinnin jälkeen pyritään mahdollisimman nopeisiin jatkosijoitustoimiin. Lapsen keskimääräinen hoitoaika Sofian vastaanottokodissa on noin neljä kuukautta. Sijoitusajan vaihteluväli on kuitenkin suuri, yhdestä päivästä lähes kahteen vuoteen. Lapset sijoitetaan Sofian vastaanottokotiin pääsääntöisesti kotoaan ja suurin osa siirtyy Sofiassa olon jälkeen takaisin kotiin tai toiseen laitokseen. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio 2009.)

Lapset sijoitetaan vastaanottokotiin pääsääntöisesti lastensuojelun avohuollon tukitoimena tai kiireellisissä tapauksissa sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijän yhteydenoton perusteella. Vastaanottokodin päivystysluonteeseen kuuluu, että lapsi voidaan sijoittaa sinne mihin vuorokaudenaikaan tahansa. Usein he tulevat lyhyellä varoitusaajalla suoraan akuutista kriisitilanteesta. Lapsi voi tulla vastaanottokotiin myös huoltajan suostumuksella suunnitellusti. Sijoituksen pääasiallinen syy on vanhempien päihteiden käyttö. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio 2009.) Tässä työssä käytän yleisesti sijoitus nimikettä huolimatta siitä, onko lapsi tullut vastaanottokotiin avohuollon tukitoimena tai kiireellisen sijoituksen seurauksena.

Lapsen saapuessa Sofian vastaanottokotiin hänelle esitellään osastoa, etsitään hänelle oma nukkumapaikka sekä tuetaan, tarjotaan syli ja annetaan mahdollisuus pahanolon purkamiseen. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio 2009.)

Sofian vastaanottokodin osastoilla pyritään elämään mahdollisimman normaalia ja tasapainoista arkea, johon kuuluu säännölliset ruoka- ja nukkumaanmenoajat sekä päivittäinen ulkoilu. Vanhemmat voivat vieraila osastoilla iltapäivisin pääsääntöisesti kuutena päivänä viikossa, mutta jokaisen lapsen kohdalla vierailuista sovitaan erikseen.

Jokaiselle lapselle nimetään omahoitaja, joka on yksi osaston hoitajista. Omahoitajan tehtävänä on paneutua lapsen asioihin ja huolehtia käytännön asioista, kuten neuvolakäynneistä. Omahoitaja huolehtii myös kontakteista viranomaisiin ja lapsen lähiomaisiin. Omahoitajan tehtävä on tukea lapsen kasvua ja kehitystä, tarjota lapselle syliä, huolenpitoa ja välittämistä sekä tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. (Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio 2009.)

Kansioni on suunnattu leikki-ikäisten osastolle. Osastolle sijoitettavat lapset ovat pääsääntöisesti 1–6-vuotiaita. Osasto on kahdeksanpaikkainen. Osaston henkilökunnan ammattinimike on hoitaja. Työvuorossa on pääsääntöisesti kahdesta kolmeen hoitajaa. Tässä opinnäytetyössäni käytän hoitaja sanaa puhues-

sani lapsen kanssa toimivasta ammattihenkilöstä. Osaston henkilökunta koostuu pääsääntöisesti sosionomeista sekä lastenhoitajista. Sofian vastaanottokodissa toimii myös sairaanhoitaja, joka työskentelee vauvaosastolla, sosiaalityöntekijä ja psykologi.

3 LEIKKI-IKÄINEN LAPSI

Lapsi on leikki-ikäinen hänen ollessa 1–6-vuotias. Leikki-iässä lapsen mielikuvitusmaailma on hyvin rikas. Tämä saattaa aiheuttaa pelkoja, jotka olla epärealistisia. Leikki-iässä lapselle on tärkeä hänen oman ruumiinsa koskemattomuus. (Talka 2009, 7.)

Yksivuotiaana jokainen päivä on erilainen. Päivät sisältävät uusia sanoja, uusien taitojen oppimista, asioiden yhdistämistä ja uuden oppimista. Hoitajan ihastelu kannustaa lasta opettelemaan uutta. Toisella ja kolmannella vuodella lapsi haluaa olla kaiken keskipiste. Tämä on tärkeää, sillä siten lapsi oppii olemaan myöhemmin yksi muiden joukossa. Keskipisteenä oleminen on ensiaskel lapsen itsenäistymiselle sekä oman minän hahmottamiselle. (Kinnunen 2008, 46.) Lapsen herkkyyksikausi tottelemaan oppimiseen ajoittuu hänen ollessa 2–3-vuotias. Tottelemista ei opita vaan sitä täytyy opettaa. Parivuotiaalta lapselta löytyy oma tahto. (Kinnunen 2008, 50.) Lapsi oppii tottelemista pienissä tilanteissa jokapäiväisessä elämässä. Näitä tilanteita ovat esimerkiksi pienet tehtävät, jotka hänen tulee suorittaa kuten lelujen siivoaminen. Aina lapsi ei halua tehdä, mitä häneltä pyydetään. Silloin lasta täytyy auttaa tottelemaan eli hallitsemaan tahtonsa. (Kinnunen 2008, 53–54.)

Lapsen tukemisessa tärkeää on opettaa häntä itsesuojelussa sekä auttaa häntä lisäämään omia selviytymiskeinojaan. Myös turvallisuuden tunteen palauttaminen on tärkeää. Lapsen oppiessa itsesuojelua kasvaa samalla turvallisuuden tunne ja usko omiin voimavaroihin. Siten lapsi alkaa tuntea, että hänellä on valmiuksia kohdata haasteita tulevaisuudessa. (Holmberg 2003, 44.) Ristiriitai-

lanteissa lasta voi opettaa ilmaisemaan tunteensa ja kertomaan tarpeistaan päättäväisesti ja selvästi sekä käyttämään ”ei” sanaa vakuuttavalla tavalla. Lapsen on tärkeää tietää, ettei ole väärin hakea apua tai juosta karkuun. (Holmberg 2000, 32–33.)

Rajojen asettaminen edesauttaa lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Rajat luovat lapselle turvallisen elämänpiirin sekä tunteen, että hänestä välitetään. Tilanteissa, joissa lapsen ja hoitajan välillä on erimielisyyttä, on tärkeää, että hoitaja on avoin ja perustelee toimintansa. Sen kautta lapsen on helpompi kestää riippuvuutensa hoitajasta. Rajojen asettaminen helpottaa lapsen elämää, lapsi kokee, ettei hänen tarvitse itse kantaa vastuuta. Lapsen tarvitsee saada kokea voivansa vaikuttaa asioihin, vaikka hoitajalla onkin viimeinen sana. Lapsi kokee arvokkaaksi vapauden tuoda oma näkökulmansa esiin. (Flinkman 2004, 80–81.)

Kolmevuotias lapsi on toimiva ja kieltä rikkaasti käyttävä. Hän on ketterä eteenpäin menijä. Lapsen ajattelu ja äly kehittyvät kovaa vauhtia. Hän hoksaa paljon asioita ja osaa yhdistellä niitä. Lapsella alkaa olla leikkimiseen tarvittavat taidot koossa ja hän alkaa kyetä leikkimään toisten lasten kanssa. Leikkiessään lapsi harjoittelee ongelmanratkaisua ja käyttää älyllisyyttään. Leikki-ikäisen touhuissa on vain tämä hetki. (Kinnunen 2008, 67–69.)

Lapsen mielikuvitus syntyy leikki-ikässä. Mielikuvitusta tarvitaan kaikessa ajattelussa. Lapsen sepittelemisissä kertomuksissa sadun ja toden raja on epäselvä. Tarina voi alkaa jostakin pienestä tapahtumasta tai kuvasta. (Kinnunen 2008, 72–73.) Tässä vaiheessa lapsen mielikuvitusmaailma on värikäs ja se on joka päiväisessä elämässä voimakkaasti mukana. Vaikka lapsi ei vielä olekaan kovin hyvä jakamaan asioita, hän leikkii mielellään ystäviensä kanssa. (Holmberg 2003, 81–82.)

Leikki-ikäisen lapsen karkea- ja hienomotoriikka kehittyvät. Viisivuotias lapsi osaa kävellä portaat vuoroaskelin alas. Hän osaa myös hyppiä vuorojaloin, heittää palloa sekä ottaa sen taitavasti kiinni. Hän käyttää mielellään käsiään, värittää, kirjoittaa ja piirtää. Myös kengännauhojen sitominen sujuu samoin kuin ruokailuvälineiden käyttö. Viisivuotiaana lapsi osaa luetella numeroita ja kirjoittaa

oman nimensä. (Talka 2009, 8.)

Lapsi pystyy tuottamaan sanoja, kun hän ymmärtää niiden merkityksen tietyssä tilanteessa. Kielen kehitys edellyttää, että lapsen aivot ja muut elimet ovat valmiita ymmärtämän ja tuottamaan puhetta. Kehitys saattaa vaikeutua, jos kielen herkkyyksikaudet sivutetaan. 2–6-vuotiaat ajattelevat hyvin itsekeskeisesti ja konkreettisesti. Tässä iässä lapsi vastaa esitettyihin kysymyksiin yksipuolisesti mutta täsmällisesti. Viisivuotias lapsi kyselee paljon. Kysymyksillään hän laajentaa maailmankuvaansa ja kasvattaa sanavarastoaan. Viisivuotias lapsi hallitsee jo yli tuhat sanaa. (Talka 2009, 8.)

Leikki-ikäisen sosiaalisen kehityksen pääpiirteet ovat minäkäsityksen kehittyminen, vanhempien tärkeys ja perheenjäsenten tunteminen, kulttuurille ominaisten toimintatapojen oppiminen, halu auttaa kotiaskareissa sekä kehotusten noudattaminen. Leikit muuttuvat rinnakkaisleikeistä yhteisleikeiksi ja itsenäisyyden tarve lisääntyy. Viisivuotias lapsi viihtyy ikäistensä lasten seurassa jakaen ilot ja surut heidän kanssaan. Hän osaa ottaa toisten lasten tunteet huomioon. (Talka 2009, 10.)

4 LAPSEN ITSETUNNON JA MINÄKÄSITYKSEN VAHVISTAMINEN

Minäkäsityksen perusta pohjautuu varhaisiin ihmissuhteisiin. Lisäksi siihen vaikuttavat myös muut elämäkokemukset. Parhaimmillaan lapselle muodostuu varhaisesta ihmissuhteista kokemus olla tärkeä ja rakastettu, pahimmillaan hän tuntee olevansa huono ja merkityksetön. (Holmberg 2003, 45.)

Hoitaja antaa lapselle tunnustusta ja rohkaisua ja auttaa lasta oppimaan myönteisen palautteen vastaanottamista. Lapsella saattaa olla niin huono itsetunto, ettei hän pysty uskomaan myönteisen palautteen olevan aitoa. Hän saattaa suuttua palautteen antajalle. Tunnustuksen ja huomion ei tulisi liittyä vain suoriutumiseen ja osaamiseen, vaan lapsen ainutlaatuisuuteen omana itsenään.

(Holmberg 2003, 46.)

Kasvatus, jossa lapselle asetetaan selkeät rajat auttaa lasta selviytymään odottamattomista tilanteista. Se lisää lapsen itsetuntoa. Rajojen asettamisella pyritään siihen, että lapsi oppii hallitsemaan käyttäytymistään ja itseään. On tärkeää asettaa rajat niin, että lapsi kokee hänelläkin olevan mahdollisuus vaikuttaa. Lapsi saa onnistumisen kokemuksia kun rajat asetetaan lapsen kykyjen mukaan ja kun lapselle annetaan vastuuta ainoastaan sen verran kuin lapsi kykenee käsittelemään. Tällöin myös hänen omaehtoisen hallinnan tunne ja onnistumisen kokemukset kasvavat ja lapsi näkee itsensä hyvässä valossa. (Flinkman 2004, 29.)

5 LAPSEN KRIISI

Kriisi tarkoittaa käänteentekevää muutosta, ratkaisua, vaarallista taitekohtaa tai mahdollisuutta, jonka aiheuttaa menetys, vaikeus tai uhka (Poijula 2007, 28–29). Yhdenkin voimakkaasti traumaattisen tapahtuman kohtaamisen seurauksena saattaa kuva elämisen luoneesta ja maailmasta muuttua. Kokemukset voivat synnyttää myös pelkotiloja, jolloin aiemmin tavalliset asiat alkavat aiheuttaa pelkoja. (Poijula 2000, 189–190.) Kokiessaan jotain traumaattista, lapsi joutuu tilanteeseen, joka vaatii paljon enemmän ymmärtämistä, kuin mihin hänen normaali kehitysvaiheensa riittäisi. Hän joutuu tekemään uuden tuskallisen löytöretken itseensä. Lapsi joutuu pohtimaan itseään sellaisten uhkakuvien varjossa, joista hänellä ei ollut aikaisemmin käsitystä. (Holmberg 2003, 65–66.)

Trauma voidaan määritellä henkiseksi tai ruumiilliseksi haavaksi (Poijula 2000, 187). Traumaattinen kriisi aiheutuu äkillisesti, se on odottamaton ja johtuu epätavallisen voimakkaasta tapahtumasta. Sillä tarkoitetaan varsinaisen tapahtuman aiheuttamaa kipua ja tuskaa sekä sen aiheuttamaa vammauttavaa vaikutusta lapsen psyykeen, joka jakaa elämän kahtia: elämään ennen ja jälkeen trauman. Mikäli traumaa ei työstetä, saattaa lapsi jäädä sen vangiksi, jolloin se

vie energiaa ja heikentää elämisen laatua ja suoriutumiskykyä. (Taipale 1998, 189–190.) Lapsella, joka on kokenut traumaattisen tapahtuman, on mahdollisia viiveitä tunne- ja sosiaalielämän kehityksessä ja alentunut itsetunto. Traumaattisessa kriisissä eläminen vaatii energiaa, jolloin lapsen voimavarat eivät riitä uuden oppimiseen ja kehitystehtävistä suoriutumiseen. (Holmberg 2003, 74.)

Traumaattiset kokemukset ovat lapsen psyykelle erityisiä, sillä toisin kuin arkipäivän asiat, ne tallentuvat muistiin. Lapsen joutuessa voimakkaasti stressaavaan tilanteeseen, alkaa hänen elimistössään erittyä niin sanottuja stressihormoneja, jotka vahvistavat traumaattisten tilanteiden muistiin tallentumista. Tavallisesti muistiaines tallentuu mieleen kielellisessä muodossa, mutta traumaattinen tapahtuma tallentuu ainakin osittain ei-kielellisessä muodossa. Näitä muotoja ovat esimerkiksi äänet, tunnetilat ja hajut. (Poijula 2000, 187.)

Kriisi on tilanne tai tapahtuma, jonka lapsi kokee tai havaitsee kestävämmäksi vaikeudeksi ja joka ylittää lapsen nykyiset selviytymiskeinot ja voimavarat. Sokkitilanteessa, joka yleensä menee ohi muutamassa tunnissa tai vuorokaudessa, lapsi voi reagoida voimakkaasti, jatkaa aikaisempaa toimintaansa kuin mitään ei olisi tapahtunut tai lamautua. Koska kokemuksen sulattelu vaatii psyykkistä työtä, lapsi käyttäytyy eri tavalla kuin tavallisesti. Lapsen yrittäessä sulattaa uutta tietoa, tapahtumaan liittyvät tunteet ja ajatukset nousevat pintaan. Tunnereaktiot ovat itsessään stressaavia ja pelottavia. Ja kun ongelmat ovat liian vaikeita kestettäväksi, lapsi reagoi tulehalla surulliseksi, ärtyisäksi tai ahdistuneeksi. (Poijula 2007, 34–36.)

Traumatisoiva tapahtuma on mikä tahansa lapsen kokema uhkaava tilanne, joka häiritsee normaalia elämää aiheuttaen voimakkaan reaktion. Perheväkivalan sivusta seuraaminen on yleensä toistuva traumatisoiva tekijä lapsen elämässä. Lapsi tarvitsee apua, sillä hänen katsotaan olevan joko akuutissa tai pitkään jatkuneessa kriisitilassa. Perheväkivalta on ennustettava, toistuva ja odotettava traumatisoiva tekijä lapsen elämässä. (Holmberg 2000, 17.) Kun lapsi kokee jotakin traumaattista, hän oppii jotakin uutta ihmissuhteista. Esimerkiksi, että sama ihminen voi hoitaa ja jättää yksin, lyödä ja rakastaa. (Holmberg 2003, 68.)

5.1 Kriisin seuraukset

Aikuinen saattaa luulla, että lapsen olisi hyvä unohtaa vaikeat kokemukset mahdollisimman pian. Traumatyön aktiivinen tekeminen on tie lapsen eheytymiseen ja tulevaisuuden kohtaamiseen selviytyjänä. (Holmberg 2003, 37.)

Jotkut lapset kyselevät jatkuvasti traumaattisesta tapahtumasta. Lapselle tulee vaiheita, jolloin on nähtävissä dissosiaatioita ja takaumia. Dissosioiva pieni lapsi on usein käyttäytymisessään jäykkä, kuin unessa, eikä häneen saa kontaktia. Lapsi ei reagoi aikuisen kosketukseen eikä puheeseen. Takaumassa lapsen mielessä toistuu trauma ilman, että hän ymmärtää, mistä ajatukset tulevat. (Turunen 2004, 190–191.)

Tyttöjen oireilu on usein neuroottistyyppistä ja he ovat sisäänpäin kääntyneitä, pojat taas ovat ulospäin suuntautuneita ja käyttäytyvät ympäristöä häiritsevästi. Tavallisimpia lasten psyykkisiä häiriöitä ovat käytös- ja tarkkaavaisuushäiriöt. (Ivanoff, Kitinoja, Palo, Risku & Vuori 2006, 226.) Väkivallalle altistuminen vaikuttaa poikiin ja tyttöihin eri tavalla. Jo leikki-ikäiset pojat voivat omaksua tyttöjä ja naisia kohtaan halveksivia asenteita ja käyttäytymismalleja. Pojat joutuvat myös valitsemaan, alkavatko he toimia samalla tavalla kuin väkivaltainen isä vai jäävätkö he keinottomiksi ja avuttomiksi niin kuin äiti. (Oranen 2001, 55.)

Fyysisesti laiminlyöty lapsi on elänyt ympäristössä, jossa aikuiset eivät ymmärrä, puolusta tai huomaa hänen perustarpeitaan. Fyysinen laiminlyönti saattaa tarkoittaa sitä, että lapsen ravitsemus on ollut puutteellista, hän on elänyt epähygieenisissä tai kylmissä olosuhteissa. Hän on jäänyt ilman aikuisen neuvontaa, tukea ja ohjausta. (Saarni 2005, 46.)

Emotionaalisesti laiminlyödyllä lapsella on vain niukasti kokemuksia rakastetukseksi tulemisesta, arvostuksesta ja hyväksynnästä. Vanhempien käsitys lapsesta on ollut väärä tai negatiivinen, vuorovaikutus lapsen kanssa on ollut epäjohdonmukaista eikä vanhemmillä ei ole ollut kykyä tunnistaa lapsen yksilöllisyyttä. (Saarni 2005, 46.)

5.2 Perheväkivallan keskellä

Perheväkivalta on johonkin perheenjäsenen kohdistuvaa väkivaltaa perheen sisällä, josta koko perhe kärsii. Avun hakemista viivytellään mahdollisimman pitkään, sillä väkivalta aiheuttaa niin kovaa häpeää ja pelkoa. Perheväkivallan muodot ovat moninaiset. Tunnetuinta on fyysinen väkivalta, mutta sitäkin koetelevampaa on psyykkinen väkivalta. Myös lasten hoidon laiminlyönti on väkivaltaa. Väkivallanteko, joka on kohdistunut lapseen on kauhua herättävää. Siihen liittyy paljon ahdistusta ja avuttomuudentunnetta ja se aiheuttaa inhoa väkivallantekijää kohtaan. (Taipale 1998, 256.) Vanhempien välinen väkivalta lisää todennäköisyyttä myös lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan. Väkivalta vanhempien välillä vaikuttaa välillisesti vanhempien tapaan toimia vanhempina. Se aiheuttaa kovia rangaistustapoja, suojelevuutta ja epäjohdonmukaisia kasvatuskäytäntöjä. Perheissä, joissa on väkivaltaa, käytetään lapsia kohtaan usein fyysisiä rangaistusmenetelmiä ja lapset joutuvat usein molempien vanhempien kurituksen kohteiksi. (Eskonen 2005, 28–29.)

Lasta, joka elää perheväkivallan keskellä, sanotaan usein näkymättömäksi todistajaksi. Pahoinpitelyä kodin seinien sisäpuolella, jossa sekä tekijä että uhri ovat aikuisia, on pidetty aikuisten välisenä tapahtumana, jossa lapsi on sivullisena ja suojassa. Kyse on kuitenkin aikuisten sokeudesta ja haluttomuudesta tai kyvyttömyydestä nähdä tilanne lapsen kannalta. (Oranen 2004, 128.) Lapsi saattaa paeta väkivaltatilannetta dissosiaatio-puolustusmekanismien avulla. Tällöin lapsi tarkkailee ikään kuin vierestä, mitä hänelle tapahtuu, kokematta kuitenkaan tunteita, jotka liittyvät tapahtumaan. Hän käyttää tätä puolustusmekanismia automaattisesti. Traumaattinen kokemus tallentuu osittain sanattomassa muodossa tai niin, että esimerkiksi tapahtuman muistot ja siihen liittyvät tunteet eivät ole yhtä aikaa tietoisuudessa. Tällöin lapsi ei pysty halutessaan palauttamaan traumakokemusta mieleen, mutta jokin laukaiseva ärsyke tuo mieleen sanattomia muistoja irrallisina välähdyksinä. (Pojjula 2000, 188–189.)

Perheväkivallan sivusta seuraaminen on lapseen kohdistuvaa monitasoista ja monimuotoista henkistä väkivaltaa, joka aiheuttaa lapsessa samantapaisia oireita kuin fyysinen väkivalta. Se voi myös traumatisoida häntä yhtä paljon kuin

fyysinen väkivalta. Lapsi tarvitsee elämässään esikuvia voidakseen kehittyä ja kehittää minäkäsitystään ja itsetuntoaan. Hän peilaa itseään suhteessa esikuviansa. Hyvällä esikuvalla asenteet, uskomukset ja käyttäytyminen ovat sellaisia, että lapsi oppii arvostamaan itseään sekä toimimaan sosiaalisissa tilanteissa. Väkivaltaisten vanhempien ollessa esikuvia lapsi oppii heidän käyttäytymistään ja tapaa ilmaista itseään todistaen päivästä toiseen väkivaltaista, tuhoisaa ja jäykkää käyttäytymistä ja näkee perhe-elämää, jossa voimakkaampi sortaa heikompa. Tällainen malli on hyvin yksipuolinen ja negatiivinen ja aiheuttaa lapselle vaikeuksia suhteessa omaan minään sekä sosiaalisiin suhteisiin. Hänen on vaikea määritellä, mikä on väärin ja mikä oikein. (Holmberg 2000, 12–13.) Lapsen jatkuva altistuminen traumaattisille kokemuksille ja stressille vaikuttaa hänen keskushermostonsa kehittymiseen. Haitallisinta on, mikäli traumakokemuksiin liittyy sekä fyysinen että psyykinen laiminlyönti. Väkivaltilanteista johtuva jatkuva vaaran kokemus saa aikaan hermoston ”hälytysjärjestelmän” ylikehittymisen. Sen tehtävänä on virittää elimistö pakenemaan ja taistelemaan. Lapsilla, joilta puuttuu suojaavia tekijöitä ja joiden ympäristö vahvistaa väkivaltaista käyttäytymistä, prosessi saattaa johtaa aikuisuudessa omaan väkivaltaiseen käyttäytymiseen. (Oranen 2001, 53–54.)

Lapsen altistuminen väkivallalle on vakava kehityksellinen riskitekijä. Lasten yleisimpiä traumaoireita ovat muistikuvat tapahtumista, jotka tunkeutuvat mieleen. Lapset näkevät painajaisunia, jotka ovat pelottavia ja ahdistavia ja ovat suoraan lapsen kokemista tilanteista. Lapsi saattaa myös käsitellä teemoja leikeissään ja hänen vireystilansa on jatkuvasti kohonnut. Myös voimakkaat raivo-kohtaukset ja ärtyisyys ovat tavallisia sekä uni-valverytmin häiriintyminen. Jos lapsi on eristynyt, turta tai hänen tunnereaktionsa ovat niukkoja, saattaa hän tietoisesti välttää traumatilanteista aiheutuvia tunteita ja ajatuksia. (Oranen 2004, 135.) Mitä enemmän lapsi joutuu perheväkivaltaa todistamaan, sitä enemmän hänellä on käyttäytymisongelmia ja mitä nuorempi lapsi on, sitä enemmän perheväkivallasta koituu ongelmia. Tämä siksi, että nuoremmilla lapsilla on vähemmän kykyä ymmärtää väkivaltaa ja selvitä tilanteista. (Eskonen 2005, 30.)

Perheväkivaltaa kokeneiden lasten oireet riippuvat monista eri tekijöistä ja ovat siksi erilaisia. Oireisiin vaikuttaa lapsen ikä, kehitystaso, persoonallisuus, perheen tilanne ja kehitystaso sekä väkivallan kesto ja jatkuvuus. Jotkut lapset ovat toisia joustavampia ja sinnikkäämpiä vaikeissa elämäntilanteissa. Seuratessaan väkivaltaa sivusta, lapsi kokee tunnemyrskyn, johon liittyy pelkoa, vihaa, rakkautta, avuttomuutta ja syyllisyyttä. Äiti, joka ei tee mitään pahoinpitelyn päättymiseksi, saattaa aiheuttaa lapsessa samaan aikaan sekä vihaa että rakkautta. Leikki-ikäisellä perheväkivallan keskellä elävällä lapsella saattaa olla rajuja ja satuttavia leikkejä tai hänen kielenkäyttönsä on karkeaa. Usein leikki-ikäisellä on selittämättömiä pelkotiloja ja hän tuntee kauhua. Hän saattaa pelätä esimerkiksi sotaa, pimeää tai hämähäkkejä tai hän saattaa pelätä erityisen paljon kuolemaa ja nähdä toistuvasti samaa painajaisunta. Lapsella saattaa ilmetä ongelmia sosiaalisissa suhteissa. Hän saattaa olla epäsuosittu kavereidensa keskelä, sillä hän ärsyyntyy helposti ja selvittää ristiriitatilanteet väkivalloin. Tai hän saattaa olla hyvin arka änkyttäen tai vapisten ilman syytä sekä säpsähtää mikäli häntä puhutellaan. Leikki-ikäisillä on muita ikäryhmiä enemmän somaattisia ongelmia, kuten pää- ja vatsakipuja. Perheväkivaltaa kokenut lapsi saattaa myös taantua ikätasoaan varhaisemmalle tasolle käyttäytyen itseään nuoremman lapsen tavoin. (Holmberg 2000, 14–15.)

5.3 Päihdeperheen lapsi

Kasvaminen päihdeperheessä on raskasta. Erityisen vaikeaa on lapsilla, joiden molemmat vanhemmat ovat huumeiden tai alkoholin väärinkäyttäjää. Päihdeperheen lapsi joutuu kantamaan suurempaa vastuuta itsestään, sisaruksistaan ja vanhemmistaan kuin mitä hänen kehitystasonsa edellyttää. Lapsi kasvaa epävarmuuden ja pelon ilmapiirissä joutuen pelkäämään väkivallan uhkaa, joko vanhempaansa, itseensä tai sisarukseen kohdistuvaa. Lapsi joutuu myös kokemaan paljon pettymyksiä, sopimusten peruunnuttua vanhempien juomisen takia. (Ivanoff, Kitinoja, Palo, Risku & Vuori 2006, 224.)

Päihdeperheessä arki on usein jäsentämätöntä, josta puuttuu rutiinit ja päivärhythmin selkeys. Pieni lapsi saattaa joutua pelkäämään, että vanhemmille sattuu jotakin. Päihdeongelma pyritään hyvin usein peittämään ja kieltämään. (Kivitie-Kallio & Politi 2004, 158–159.)

Raskausaikana alkoholille altistuneella lapsella on paljon ongelmia keskittymiskyvyssä ja tarkkaavaisuudessa. Tämä heijastuu tehtäväkäyttämiseen, hän ei jaksa keskittyä tehtäviinsä ja hänen oma-aloitteellisuudessaan on puutteita. (Koponen 2006, 101.) Raskausaikana huumeille altistuneella lapsella on erityisesti tunne-elämän häiriöitä. Huumeille tai alkoholille altistunut lapsi kärsii puheen- ja kielen ongelmista sekä sosiaalisen kanssakäymisen ongelmista. (Koponen 2006, 148.) Raskaudenaikana alkoholille altistunut lapsi hakeutuu mielellään toisten lasten seuraan. Hän saattaa suuttua ja menettää helposti malttinsa. Lapsella voi olla ongelmia itsenäistymisensä kanssa. Alkoholille altistunut lapsi on usein valikoimattoman ystävällinen vierasta ihmistä kohtaan ja voi lähteä kenen tahansa mukaan. (Koponen 2006, 95.)

Päihteitä käyttävällä äidillä on vaikeuksia sekä omien, että lapsen tarpeiden ja tunnetilojen tunnistamisessa. Lapsen yritys ilmaista tunnetilojaan vaikeutuu tai jopa estyy, sillä vanhempi ei hyväksy tai tunnista lapsen tunneilmaisuja. Tai jos äiti suhtautuu tunneilmaisuihin ristiriitaisesti. Tällöin lapselle jää ainoaksi keinoksi tunteidensa tukahduttaminen. (Räikkönen 2006, 83.)

Päihdeperheen lapsen varhainen sijoitus biologisen kodin ulkopuolelle on suotuisaa hänen kehityksensä kannalta. Varhainen sijoitus vaikuttaa lapsen puheen kehitykseen, itsenäisyyteen, syyn ja seurauksen ymmärtämiseen, kykyyn puolustaa itseään sekä lapsen kokonaiskehitykseen. Se vähentää tarkkaavaisuushäiriöitä, käytöshäiriöitä ja kehitysviivästymiä. (Koponen 2006, 149.)

6 HUOSTAANOTTO

6.1 Sijoitus avohuollon tukitoimena

Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Heino 2009, 198).

Pääasialliset syyt siihen, että lastensuojelua tarvitaan, ovat vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat sekä perheenjäsenten ihmissuhteisiin ja vuorovaikutuksiin liittyvät vaikeudet (Forsberg & Linnas 2004, 222). Lapsen sijoituksella oman kodin ulkopuolelle turvataan lapsen kasvatusta ja turvalliset kasvuolosuhteet, oli sitten kyseessä avohuollon sijoitus tai huostaanotto. Ratkaiseva kriteeri sijoituksessa on aina lapsen etu. Sitä arvioitaessa tulee ottaa huomioon tilanteen ominaispiirteet kyseisen lapsen kohdalla. (Myllärniemi 2006, 108–109.)

”Lapselle voidaan järjestää asiakassuunnitelmassa tarkoitetulla tavalla avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa taikka laitoshuoltoa yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti myös yksin. Sijoitukseen vaaditaan lapsen huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Sijoituksen edellytyksenä on, että sijoitus on tarpeen: 1) lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi; 2) lapsen kuntouttamiseksi; tai 3) lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavan henkilön sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi.” (LSL 37§.)

”Lasta ei voida kuitenkaan sijoittaa avohuollon tukitoimena, jos 40§:n mukaiset huostaanoton edellytykset täyttyvät. Lasta ei voida sijoittaa toistuvasti avohuollon tukitoimena, ellei lapsen etu välttämättä vaadi uutta lyhytaikaista sijoitusta. Sijoituksesta päätettäessä on määriteltävä sijoituksen tavoitteet ja arvioitu kesto. Arvioinnin yhteydessä on selvitettävä myös mahdollinen huostaanoton tarve.” (LSL 37§.)

6.2 Lapsen kiireellinen sijoitus

”Jos lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa, voidaan hänet sijoittaa kiireellisesti perhehoitoon tai laitoshuoltoon taikka järjestää muulla tavoin hänen tarvitsemansa hoito ja huolto. Kiireellisestä sijoituksesta päättää 13§:n 2 momentissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. Ennen päätöstä kiireellisestä sijoituksesta on selvitettävä lapsen, vanhemman, huoltajan sekä muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavan henkilön mielipide ja käsitys asiasta. Selvittäminen voidaan jättää tekemättä, jos selvittämisestä aiheutuva asian käsittelyn viivästyminen aiheuttaa haittaa lapsen terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. Kiireellisen sijoituksen aikana sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää lapsen asioista kiireellisen sijoituksen tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa.”(LSL 38§.)

Lapsen kiireelliseen huostaanottoon päädytään esimerkiksi silloin, kun lapsen fyysinen ja psyykinen turvallisuus vaarantuu vanhempien päihtymystilan vuoksi tai lasta ei haeta päiväkodista eikä vanhempiin saada yhteyttä. Lapsi sijoitetaan tällöin kriisiperheeseen tai vastaanottokotiin. Huostaanotto on yhteiskunnan voimakkain puuttuminen lapsen ja hänen perheensä elämään. Se on viimesijainen ja raskain lastensuojelun toimenpide. (Forsberg & Linnas 2004, 229.)

6.3 Sijoituksen vaikutus lapseen

Kun lapsi sijoitetaan pois perheensä luota, lapsesta tuntuu usein, että hänet jätetään yksin elämänsä ehkä merkittävimmissä kriisitilanteissa. Sijoitustilanteeseen sisältyy monia tilanteita, jotka ovat lapsen kannalta merkittäviä. Näitä ovat konkreettinen eroaminen vanhemmista ja mahdollisista sisaruksista. Lapsi tuntee itsensä hylätyksi siirtyessään uuteen ja vieraaseen paikkaan, jossa on täysin uudet aikuiset ja lapset. (Viittala 2003, 4.)

Lapsen on hyvin vaikea ymmärtää sijoitukseen johtaneita tapahtumia. Hänen etunsa ja näkökulmansa ovat häntä hoitavien aikuisten arviointien, tulkintojen ja havaintojen varassa. Hoitajan on tärkeä kuunnella lasta ja keskustella hänen

kanssaan turvallisessa ympäristössä, jotta lapselle ei jäisi tunnetta, että asiat tapahtuvat vain ympäristön ehdoilla. Lapsi on monin tavoin ristiriitaisessa tilanteessa, sillä lapsi saattaa olla loputtoman lojaali vanhempiaan kohtaan. Hän on saattanut kehittää selviytymistapoja, joiden oikea ymmärtäminen ja tulkinta ovat välttämättömiä. Hän reagoi vaikeaan tilanteeseen psyykkisillä oireilla ja ilmaisee hätänsä puhumisen sijasta toiminnallisesti, käyttäytymällä tavalla, jota ympäristön on vaikea kestää. Lapsi kokee aina jonkinlaista syyllisyyttä siitä, mitä on tapahtunut. (Häkkinen 2000, 104–105.) Haavoittavissa olosuhteissa elänyt lapsi ei mene rikki siitä, että hän saa tietää sijoitukseen johtaneet tapahtumat, vaan siihen liittyvät tosiasiat tulee kertoa lapselle huomioiden hänen kehitystasonsa. Lapsi selittää kotoa poismuuttoa omien elämäkokemustensa perusteella antaen tapahtumalle omia merkityksiä. (Välivaara 2004, 12–13.)

Lapsen ja hänen vanhempiensa välistä biologisen siteen voimaa ei tule väheksyä. Lapsen sopeutumista huostaanottoon auttaa, että lapsen ja vanhemman välinen yhteys säilyy ja huolehditaan lapsen erokriisistä. Lapsen kannalta on tärkeää, että hän tietää myös vanhemmistaan pidettävän huolta huostaanoton jälkeen. (Sininauhaliitto i.a.)

7 PRODUKTION ETENEMINEN

7.1 Produktion tavoitteet

Produktion tavoite on tehdä selkeä ja helppolukuinen kansio, joka auttaa vastaanottokodin hoitajia toimimaan sijoitettujen lasten avuksi kansion toiminta- ja leikkiohjeita käyttäen. Kansion tavoitteena on myös helpottaa hoitajien, uusien työntekijöiden sekä alan opiskelijoiden tutustumista vastaanottokotiin sijoitettujen lasten elämään ja selvittää heille, miksi lapset voivat pahoin ja mikä lasten käyttäytymisessä kertoo heitä kohdanneesta traumasta. Kansion tavoitteena on antaa vinkkejä siitä, miten lapsia voi pienillä arkipäiväisilläkin asioilla auttaa ja kertoa, miten suuri merkitys näillä asioilla on traumatisoituneen lapsen nykyi-

sessä ja tulevassa elämässä.

Kansion tavoitteena on myös antaa esimerkkejä saatavilla olevista apuvälineistä sekä kertoa, mistä niitä saa hankittua.

7.2 Perusteet kansio sisällölle

Aloittaessani tekemään kansiota, olin tutustunut teoriaan ja kerännyt paljon materiaalia. Aloitin kansion kokoamisen niistä aiheista, joita osaston henkilökunta toivoi. He olivat pyytäneet kansioon teoriaa omahoitajuudesta, sen merkityksestä työntekijälle, lapselle ja hänen vanhemmilleen sekä teoriaa lapsen traumaista johtuvaan käyttäytymiseen sijoituksen aikana.

Sijaishuollon perustehtävä on kasvattaa ja hoitaa lasta sekä tästä tehtävästä käsin arvioida lapselle läheisten ihmisten rooli ja paikka yhteistyöasemissa (Klap, 2005, 86). Siksi on päivänselvää, että henkilökunnan rooli vastaanottokodissa on erittäin tärkeä. Tämän takia valitsin kansioon tietoa sekä koko henkilökunnan että myös omahoitajan merkityksestä lapsen hyvinvoinnille hänen ollessaan osastolla.

Lapset tulevat vastaanottokotiin mihin vuorokauden aikaan tahansa. Jokainen heistä tulee erilaisesta tilanteesta ja kaikkien tausta on erilainen. Hoitajat eivät voi koskaan täysin valmistautua siihen, miten lapsi reagoi ja käyttäytyy. Silti on tärkeää, että jo heti osastolle tulonsa jälkeen lapsi kokee olonsa mahdollisimman turvalliseksi ja että lapsi pystyy luottamaan hoitajaan. Siksi halusin lisätä kansioon luvun, jossa hoitajaa kehoitetaan olemaan lapselle rehellinen heti alusta lähtien. Omastakin kokemuksesta tiedän, että se ei aina ole helppoa ja itseltään selvää. Lasta haluaa vaistomaisesti suojata totuudelta. Teoriaan tutuussani sain kuitenkin huomata tämän olevan väärin lasta kohtaan.

Leikki on lapsen normaalia ja jokapäiväistä toimintaa myös kriisissä elävälle lapselle. Halusin koota kansioon leikkiehdotuksia, joiden avulla hoitaja ja lapsi voivat yhdessä käydä läpi lapsen traumaattista kokemusta. Leikkien avulla hoi-

taja pystyy tutustumaan lapseen ja kuulee lapsen näkökulman tapahtuneesta.

Lapsi käy leikeissään läpi traumaattista kokemustaan. Leikeillä on tapana olla pakonomaisia ja niissä on mukana vain vähän mielikuvitusta. Leikkien sisältö on konkreettista. (Turunen 2004, 190–191.)

Tutustuessani kirjalliseen teorian tietoon (Klap 2005 & Sininauhaliitto i.a), sain huomata vanhempien roolin olevan tärkeämpi kuin hoitajana sen ajattelen. Osastolla vanhempien käynnit kirjataan ylös ja erityisesti huomioidaan ne päivät, jolloin vanhemmat käyvät lastaansa katsomassa. Pidän merkittävänä laittaa kansioon tietoa vanhempien merkityksestä lapselle. Tämä siksi, että hoitajat muistaisivat, että vaikka vanhemmat olisivat toimineet kuinka väärin tahansa, he ovat silti lapselle hyvin tärkeitä.

Sijoitus aktivoi lapsen kysymykset ihmissuhteiden merkityksestä lapsen elämässä. On tärkeää, että lapselta ei katoa vanhemmuus vaan lapsen ja vanhempien välinen suhde säilyy koko ajan. Lapsen rakkaus ja lojaalisuus vanhempiaan kohtaan on voimakasta. Hoitohenkilökunta ei saa missään vaiheessa kyseenalaistaa lapsen ja vanhempien välistä suhdetta. (Taipale 1998, 379–380.) Toisaalta on muistettava, että vanhemmat itse tekevät ratkaisunsa siitä, tulevatko he katsomaan lastaan. Osastolle ei myöskään saa tulla päihtyneenä. Vastaanottokodissa hoitajat ovat ensisijaisesti lasta varten. Keskustellessaan vanhempien kanssa, hoitajat kannustavat vanhempia tulemaan vierailulle. Mutta vaikka lapsi kuinka odottaa ja toivoo vanhempiensa vierailua, ei hoitaja voi sitä hänelle luvata.

Välillä traumatisoituneen lapsen on vaikea pukea tunteitaan sanoiksi ja hän turhautuu, kun hoitaja ei ymmärrä, mitä lapsi tarkoittaa. Lapsi saattaa raivostua niin paljon, että hän on vaaraksi itselleen ja ympäristölleen. Myös vastaanottokodissa hoidollinen kiinnipito on arkipäivää ja hoitajilla on oltava valmius toteuttaa sitä. Tästä syystä lisäsin kansioon tietopakettien hoidollisesta kiinnipidosta.

Kiinnipito ei saa olla hoitajien vallankäytön väline eikä rangaistus aggressiivisesta käyttäytymisestä (Heiskanen 2004, 31). Se on hoitotyönmuoto, jolla asetetaan rajat lapsen hallitsemattomalle käyttäytymiselle ja jota käytetään, kun muut keinot eivät ole tuottaneet tulosta. Kiinnipito liittyy lapsen turvallisuuden takaamiseen. Kiinnipito edellyttää aina ammattitaitoista henkilökuntaa. (Heiskanen 2004, 18–20.) On siis muistettava, että hoidolliselle kiinnipidolle on oltava vankat perusteet ja sen on tapahduttava oikeaoppisesti ja lapsen edun mukaisesti.

Moni sijoitettu lapsi on jo pitkään jäänyt vaille aikuisen hoivaa ja huolenpitoa. Usein aikuisten tarpeet ovat menneet lapsen tarpeiden edelle ja lapsi jäänyt arjessa taka-alalle. Tällainen lapsi tarvitsee paljon tukea, jotta hänen itsetuntonsa ja minäkäsityksensä vahvistuvat. Siksi valitsin kansioon tietoa kyseisistä aiheista.

Lapsen vauriot johtuvat suurimmaksi osaksi siitä, että hän on jäänyt vaille riittävästä hoivasta ja huolenpitoa. Näitä vaurioita korvataan korjaavilla kokemuksilla. Korjaavat kokemukset edellyttävät, että lapsella ja hoitajalla on hyvä vuorovaikutussuhde ja hoitaja toimii lapselle mallina omalla toiminnallaan. Arki on täynnä tilanteita, joissa lapsi saa hoitajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen avulla korjaavia kokemuksia. Hyväksyvä ilmapiiri, hoitajan kärsivällisyys ja jatkuvuuden takaaminen auttavat lasta hyväksymään itsensä ja kokemaan tulevansa ymmärretyksi. (Ahonen & Siren 2002, 55–56.)

Sadut ja tarinat auttavat lasta käsittelemään kipeitä ja vaikeita asioita ja kokemuksia. Sadun kautta on mahdollista lähestyä todellisia elämän kysymyksiä ja asioita varovaisesti. Saduissa on aina opetus sekä lupaus selviytymisestä. (Holmberg 2003, 39–40.) Kansiossa on tietoa satujen merkityksestä lapselle sekä ehdotuksia saduista ja ohjeita hoitajille: kuinka he voivat niitä lukiessaan ohjata lasta käymään läpi omia traumaattisia kokemuksiaan.

Koska tiesin jo kansiota tehdessäni, että osaston päivät ovat usein kiireisiä ja työntäyteisiä, halusin antaa hoitajille tietoa siitä, mitä materiaaleja heillä on mahdollisuus hankkia ja millaisiin tarkoituksiin erilaisia apuvälineiksi tarkoitettuja

kortteja on saatavilla. Kirjoitin niistä listan, jonka lisäsin kansioon.

7.3 Toteutusprosessi

Opinnäytetyöni aihe tuli suoraan työelämästä. Työskentelen itse Sofian vastaanottokodissa, jossa leikki-ikäisten osastolla oli tarve kansiolle, jossa olisi konkreettisia apukeinoja, opastusta sekä leikki- ja toimintaehdotuksia vastaanottokotiin sijoitettujen lasten auttamiseksi. Sovin opinnäytetyön tekemisestä kyseisen osaston työntekijöiden kanssa. Jotta kansiota saisi kaiken mahdollisen hyödyn irti ja henkilökunta voisi tulevaisuudessa täydentää ja lisätä kansion sisältöä, päätin antaa kansion osaston käyttöön myös sähköisenä versiona.

Aloitin produktion tekemisen keväällä 2008 keskustelemalla ensin osaston henkilökunnan kanssa siitä, millainen kansion sisällön tulisi olla, jotta se vastaisi parhaiten heidän tarpeitaan. Tällöin aloin myös kerätä mahdollista teoriatietoa. Pidin tärkeänä sitä, että minulla on tarpeeksi aikaa työstää opinnäytetyötäni, joten en sopinut osaston henkilökunnan kanssa varsinaista aikataulua. Keskityin kevään ja syksyn 2008 ajan teoriaosuuden kirjoitukseen. Tammikuussa 2009 aloin työstämään itse kansiota. Laadukas raportti ei synny hösümällä vaan vaiheittain kypsymällä. Raportin kirjoittamiseen, ajattelemiseen ja lukemiseen kannattaa varata riittävästi aikaa. (Airaksinen & Vilkkä 2003, 67.)

Osaston hyllyltä löytyi satukirja Urhea Pikku-Nalle, joka käsittelee perheväkivaltaa. Uskon, että hoitajien on helpompi käyttää kansion ohjeita, jos niistä osa liittyy jo ennestään tuttuun apuvälineeseen. Keskustelin Sofian vastaanottokodin johtajan kanssa ja sain luvan hankkia osastolle myös vanhempien päihdeongelmaa käsittelevän Et ole yksin Pikku-Kurre satukirjan.

Koska vastaanottokodin päivät ovat erilaisia ja suunnitelmat saattavat muuttua hetkessä, pidin tärkeänä, että kansiossa olevat leikki- ja toimintaehdotukset ovat sellaisia, ettei niitä tarvitse ennalta suunnitella tai valmistella. Toiminnoissa voi myös tarvittaessa olla mukana useampi kuin yksi lapsi. Otin leikki- ja toimintaohjeissa huomioon, että lapset ovat vastaanottokodissa eri pituisia aikoja. Oh-

jeista on hyötyä heti sijoituksen jälkeen, sekä myös silloin, jos lapsi on osastolla esimerkiksi yli vuoden. Halusin kansion avulla luoda hoitajille tunteen, että arjen pienillä asioilla on suuri merkitys lapsen auttamiseksi elämässä eteenpäin.

Halusin panostaa kansion ulkoasuun ja houkuttelevuuteen. Minulla oli useita ideoita kansion kuvituksen suhteen. Mietin mahdollisuutta valokuvata osastolla olevia lapsia heidän leikkiessään, mutta totesin, että lupien saanti vanhemmilta olisi ollut liian vaikeaa. Niinpä käytin kuvituksena omista sukulaislapsista ottamiani kuvia, jotka käsiteltiin kuvankäsittelyohjelmalla.

Opinnäytetyön tekemisen olen kokenut mielenkiintoiseksi ja antoisaksi prosessiksi, johon on kulunut paljon aikaa. Olen tehnyt opinnäytetyötäni vaihtelevan aktiivisesti. Välillä tekeminen on ollut intensiivistä ja välillä sen työstäminen on ollut kokonaan taka-alalla. Tauot aktiivisessa työstämisessä ovat olleet tarpeellisia, sillä silloin tapahtuu ajatustyötä ja opinnäytetyö selkiytyy pään sisällä pikkuhiljaa. Minusta pienen tauon jälkeen on ollut helppo jatkaa tekemistä. Olen ollut tyytyväinen, että aloitin työn tekemisen tarpeeksi ajoissa, eikä minulle ole tullut missään vaiheessa kiire.

Saamieni uusien tietojen pohjalta pystyn nyt arvostamaan työntekijöitä enemmän, heidän sinnikkyyttään ja pitkäjänteisyyttään auttaa sijoitettuja lapsia. Ennakkotietämykseni vastaanottokodissa tehtävästä työstä osoittautui myös haasteeksi opinnäytetyötä tehdessäni. Sillä aloittaessani kansion tekemisen, huomasin pitäväni monia oleellisia ja tärkeitä asioita itsestäänselvyytenä. Toisaalta sain teoriasuutta tehdessäni vahvistusta siitä, että vastaanottokotiin tulevat lapset tarvitsevat apua ja aikuista ihmistä ongelmiansa ratkaisemiseksi.

Yhtenä haasteena kansion tekemisessä oli sen houkuttelevuus. Kansion tulisi olla niin houkutteleva, ettei se jää käyttämättä vaan sitä käytetään aktiivisesti myös alkuinnostuksen jälkeen. Toivon, että osaston henkilökunta tulevaisuudessa täydentää kansiota. Alan perustiedot hallitseville ja käytännön työssä toimiville kirjoitetaan soveltamiskelpoista ja konkreettista tietoa, joka on kriittistä ja hyvin jäsenneltyä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 31).

7.4 Kansion koekäyttö

Annoin kansion osastolle koekäyttöön huhtikuussa 2009. Hoitajilla oli kaksi viikkoa aikaa tutustua sen sisältöön. Jokainen sai kirjoittaa palautetta nimettömänä kansion lopussa olevaan tyhjään paperiin. Koska palautepaperi oli kansion yhteydessä, oli hoitajilla mahdollisuus kommentoida kansiota välittömästi. Käsitellen näitä palautteita luvussa 7.5. Lisäksi sain palautetta suullisesti, sillä olin paljon fyysisesti läsnä. Olin tästä yllättynyt, sillä uskoin, että palaute olisi ollut helpompi antaa anonyyminä. Ajattelin, että nimettömänä vastaaminen edistäisi rehellisyyttä ja olisi myös eettisesti korrektia. Kansion koekäytön aikana osastolla oli töissä pääsääntöisesti vakituista henkilökuntaa ja pitkäaikaisia sijaisia.

Laadullinen tutkimusmenetelmä on toimiva, kun tavoitteena on ilmiön kokonaisvaltainen ymmärtäminen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä riittää usein niin sanottu suuntaa antava tieto. Siksi haastattelujen litterointi ja puhtaaksi kirjoittaminen ei ole välttämätöntä. (Airaksinen & Vilka 2003, 63–64.) En litteroinut palautteita, sillä suurin osa oli lyhyesti kirjattu ranskalaisin viivoin. Lisäksi sain palautetta suullisesti.

Alkukesästä 2009 sain myös itse ottaa kansion testikäyttöön, sillä sattumalta vauvaosastolle sijoitettiin väliaikaisesti leikki-ikäisiä lapsia. Heidän kanssaan toimiminen oli haasteellista, kun oli tottunut kohtaamaan ja hoitamaan vain vauvaikäisiä sijoitettuja lapsia. Niinpä luin kansion sisällön ajatuksen kanssa ja erityisesti kiinnitin huomioni sylittely-kohtaan. Muistin antaa sylväikää myös näille isommille lapsille.

7.5 Kansiosta saatu palaute

Kaiken kaikkiaan kansio sai hyvää palautetta. Hoitajien mielestä kansiossa asiat on sanottu selkeästi ja loogisesti. Hoitajien mukaan kansiossa on hyvää ja kattavaa tekstiä, joka oli kirjoitettu tarpeeksi yksinkertaisesti ja helppolukuisesti. Jotkut olivat jo aiemmin käyttäneet Urhea Pikku-Nalle -kirjaa, joten kansiossa olevat apukysymykset tulivat kuulemma tarpeeseen. Hoitajat tiesivät jo aiem-

mista kokemuksista, että lapsi, joka on kohdannut perheväkivaltaa ja jolle on luettu kyseistä satua, haluaa hänelle luettavan satua aina uudestaan ja uudestaan.

Palautteessa osaston henkilökunta mainitsi, että omahoitaja ei aina ole lapselle se, joka muodostuu läheisimmäksi ja keneen lapsi luottaa. Hoitajat kokivat tärkeäksi sen, että lapselle puhuttaessa tapahtuneesta ja tulevasta, tulee sekä hoitajien että lapsen vanhempien puheiden olla samansisältöiset.

Kansioon pyydettiin lisäämään vielä tekstiä hoidollisesta kiinnipidosta. Teoriaan perehtyessäni, olin tutustunut myös tähän aiheeseen, joten minun oli helppo lisätä kansioon hoidolliseen kiinnipitoon liittyvä kappale.

Osastolla jo pitkään työskennelleet hoitajat kokivat leikki- ja toimintaehdotusten olevan heille itselleen hyödyllisiä ja kansion avulla helposti toteutettavia. Teoriaosuuden he uskovat palvelevan pääsääntöisesti uusia työntekijöitä, lyhytaikaisia sijaisia sekä opiskelijoita.

Itse olen erityisen tyytyväinen kansiossa oleviin leikki- ja toimintaehdotuksiin. Mielestäni ne vastaavat osaston tarpeita myös siltä osin, että niistä on hyötyä lapselle, joka on juuri sijoitettu ja on osastolla mahdollisesti vain vähän aikaa sekä myös lapselle, joka joutuu odottamaan kotiin pääsyä tai jatkosijoituspaikkaa vuodenkin.

Kansion testikäytön jälkeen lisäsin siihen esimerkkejä materiaaleista, joita osasto voi hankkia apuvälineiksi omaan työhönsä. Otin tämän myös puheeksi joidenkin osaston hoitajien kanssa ja he olivat asiasta erittäin kiitollisia, sillä ajan puutteen vuoksi he eivät itse välttämättä ehdi hakea tietoa mahdollisista materiaaleista.

8 POHDINTA

8.1 Työskentelyn tarkastelu

Opinnäytetyöprosessi on kehittänyt minua ammatillisesti antaen valmiuksia kohdata traumatisoituneita lapsia sekä tunnistaa heidän käyttäytymisessään oireita, jotka mahdollisesti johtuvat traumaista. Myös vanhempien osuus lapsen selviytymisessä ja kuntoutumisessa on saanut uuden merkityksen tätä opinnäytetyötä tehdessäni. Useilla vastaanottokotiin tulleilla lapsilla traumaattinen elämänhistoria on pitkä. Tätä työtä tehdessäni opin, kuinka tärkeää kriisiapu on lapsen kuntoutumisen kannalta, vaikka vastaanottokoti on lapselle vain väliaikainen etappi.

Opinnäytetyön teko on auttanut minua ammatillisuuden kasvussa. Se on selkiyttänyt ajatustani, että tulevana sairaanhoitajana haluan työskennellä juuri lasten parissa. Myös sairaanhoitajan on oltava valmis kohtaamaan traumatisoituneita lapsia ja on hyvä oppia tunnistamaan traumasta johtuvia oireita, sillä tällainen lapsi voi tulla eteen lähes missä työympäristössä tahansa. On myös muistettava, että mikäli tulevana terveydenhuollon ammattihenkilönä työskentelen esimerkiksi sairaalassa lastenosastolla, ei sairaan lapsen yhdyshenkilö aina ole lapsen vanhempi, vaan se saattaa olla myös jokin laitos ja sen henkilökunta.

Olin iloinen saamastani palautteesta kansion koekäytön jälkeen. Tuli tunne, että kansiosta on tulevaisuudessa hyötyä ja sitä varmasti käytetään. Kansiota tehdessäni aavistelin, että osa sen sisällöstä on varmasti monelle hoitajalle jo ennestään tuttua. Kuitenkin uskon sen antavan hoitajille varmuutta ja vahvistusta siihen, kuinka arvokasta lapsen kehitykselle voikaan olla esimerkiksi lapsen syllissä pitäminen.

Olen pyrkinyt määrittelemään työhön liittyvät keskeiset käsitteet teoriaosuudessa. Käsitteiden valinta on sujunut luontevasti työn edetessä. Uskon, että omasta kokemuksestani sijoitettujen lasten kanssa työskentelyssä on ollut minulle hyötyä teoriaosuutta kirjoittaessani. Myös aiheesta keskustelu omien työkavereide-

ni kanssa on auttanut ja selkeyttänyt teorian kirjoittamista. Mielestäni onnistuin rajaamaan teoriaosuuden siten, että se vastaa tekemääni tuotosta ja olen siihen tyytyväinen.

Yhteistyötahoni, Sofian vastaanottokoti, on innokkaasti tukenut työskentelyäni, mutta toisaalta se on ymmärtänyt, että kansion tekeminen työn ja muun opiskelun ohella ei tapahdu nopeasti. Olen saanut tehdä opinnäytetyötäni rauhassa omaan tahtiini. Olen saanut työkavereiltani rakentavia ehdotuksia, jotka taas perustuvat heidän omaan kokemukseensa. Kansion koekäytön jälkeen henkilökunta toivoi siihen tietoa hoidollisesta kiinnipidosta, joten lisäsin siitä kertovan osion. Tämä osio auttaa varmasti etenkin uusia työntekijöitä ja opiskelijoita ymmärtämään, mitä hoidollinen kiinnipito merkitsee ja että se vaatii ammattitaitoa ja koulutusta eikä siihen tule ryhtyä heppoisin perustein. Työntekijöiden antama palaute vahvisti käsitystäni kansion tarpeellisuudesta ja tuki tekemiäni valintoja.

Mielestäni produktion tuotos vastaa asettamiani tavoitteita ja onnistuin muokkaamaan kansion sisällöstä tarkoituksenmukaisen. Myös saamani palautteen mukaan kansio on onnistunut. Kansion sisältöä olisi voinut laajentaa vielä vaikka kuinka paljon, mutta toivon, että osaston henkilökunta saa kansioista kimmokkeen kehittää ja laajentaa sen sisältöä esimerkiksi tulevien koulutusten aneilla. Kansiota olisi voinut laajentaa esimerkiksi monikulttuurisen sijoitetun lapsen kohtaamisen osalta. Monikulttuurisuus on kuitenkin oma, laaja aiheensa, jota ei voi käsitellä vain lyhyesti ja informatiivisessa hengessä vaan sitä olisi pitänyt käsitellä dialogisesti pohtien. Kansio on saatavilla myös sähköisessä muodossa.

8.2 Lopuksi

Nyt produktion päättyessä olen monia oppimiskokemuksia rikkaampi. Olen oppinut tutkivaa työtettä, kriittistä ajattelua ja kirjoittamista. Olen saanut kokea, miltä tuntuu tehdä pitkäkestoista, laajaa projektityötä. Olen myös oppinut, kuinka selviytyä väsymyksestä työtä kohtaan ja ajoittaisesta täydellisestä motivaation puutteesta. Olen myös oppinut, kuinka kahlata läpi valtava määrä erilaisia

lähteitä etsien oleellista tietoa. Tutustuminen kirjallisuuteen on lisännyt ammattitaitoani.

Olin päättänyt jo varsin varhaisessa vaiheessa opintojani, että opinnäytetyöni tulee olemaan jokin produktio, joka liittyy omaan työpaikkaani. Niinpä olin ”hais-tellut” työssä ollessani mahdollista aihetta mihin käydä käsiksi. Halusin tehdä työn, joka hyödyttää ammatillisessa mielessä muiden lisäksi myös itseäni. Prosessin aikana olen saanut varmuutta itseohjautuvaan tiedonhakuun. Mielestäni opinnäytetyöni aihe on ajankohtainen, sillä lasten sijoitukset ovat yhteiskunnassamme arkipäivää ja moni näistä lapsista voi henkisesti pahoin.

Tässä työssäni perehdyin sijoitettujen lasten kriiseihin ja traumoihin sekä henkilökunnan mahdollisuuksiin auttaa sijoitettuja lapsia. Tulevana sairaanhoitajana, opinnäytetyöni aihe on tuntunut erittäin mielekkäältä ja uskon sen olevan hyödyksi myös valmistuttuani. Ymmärrykseni pieniin sijoitettuihin lapsiin on syventynyt entisestään.

Olen kokenut opinnäytetyöni aiheen tärkeäksi sairaanhoitajan ammatin kannalta sillä lasten pahoinvointi on arkipäivää, jota terveydenhuollon ammattilaisena tulen varmasti kohtaamaan. Lastensairanhoidossa tulee huomioida aina sairaan lapsen lisäksi hänen koko perheensä. Lasta hoidettaessa ei voi hoitaa vain esimerkiksi katkennutta jalkaa, vaan lapsi on otettava huomioon kokonaisvaltaisesti. Myös lastensairaaloissa tulee olla valmiuksia kohdata henkisesti pahoinvoiva lapsi.

LÄHTEET

- Ahonen, Päivi & Siren, Eerika 2002. ”Omahoitajuudella on mieletön voima”. Omahoitajasuhde lasta tukevana ihmissuhteena lastensuojelulaitoksessa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Airaksinen, Tiina & Vilkka, Hanna 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Eskonen, Inkeri 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Akateeminen väitöskirja.
- Flinkman, Heidi-Maaria 2004. Lapsi ja rajat – lapsen näkökulma hänen elämänsä kotona sääteleviin rajoihin ja sääntöihin. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Forsberg, Helena & Linnas, Helena 2004. Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa Annlis Söderholm ym. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 218–235.
- Heino, Tarja 2009. Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula ym. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 198–215.
- Heiskanen, Paula 2004. Kiinnipito lastenpsykiatriassa. Jyväskylä: Media Doc Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko Sajavaara, Paula 2003. Tutki ja kirjoita. 10. painos. Helsinki: Tammi.
- Holmberg, Tiina 2000. Lapset ja perheväkivalta. Helsinki: Lasten keskus.
- Holmberg, Tiina 2000. Leikkiin on kirjoitettu lapsen surun sanat. Teoksessa Surevan lapsen kanssa. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Holmberg, Tiina 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: Lasten keskus
- Häkkinen, Pasi 2000. Lasta suojaavat yhteisöt. Teoksessa Jari Sinkkonen & Päivi Pihlaja (toim.) Ulos umpikujasta, miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Helsinki: WSOY, 94–120.
- Ivanoff, Päivi; Kitinoja, Helli; Palo, Raija; Risku, Aija & Vuori, Anne 2006. Hoi-

- datko minua? Lapsen, nuoren ja perheen hoitotyö. Helsinki: WSOY
- Kinnunen, Saara 2008. Anna mun olla lapsi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kivitie-Kallio, Satu & Politi, Johanna 2004. Päihteitä käyttävän äidin lapsi. Teoksessa Annlis Söderholm ym. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 153–170.
- Klap, Kaija 2005. Perheen merkitys sijoitetun lapsen kuntoutusprosessissa. Teoksessa Sari Laaksonen & Martti Kemppainen (toim.) Oljista, risuis-ta vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijais-huollossa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto ry, 79–107.
- Koponen, Anne 2006. Sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten kasvuympäristö ja kehitys. Kotu tutkimuksia 5. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Lastensuojelulaki 2007/417, 19.4.2007, voimaan 1.1.2008.
- Myllärniemi, Annina 2006. Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisu.
- Oranen, Mikko 2001. Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Helsinki: Ensi ja turvakotien liitto, 41–62.
- Oranen, Mikko 2004. Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa Annlis Söderholm ym. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 128–150.
- Pojjula, Soili 2000. Lasten traumat ja niiden hoito. Teoksessa Jari Sinkkonen & Päivi Pihlaja (toim.) Ulos umpikujasta, miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Helsinki: WSOY, 187–207.
- Pojjula, Soili 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja
- Räikkönen, Riitta 2006. Aiheena tunteet päihdeperheiden lasten vertaisryhmäs-sä. ”Mulla on hyvä ja paha olo päässä – molempia.” Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön Pro gradu –tutkielma.
- Saarni, Mirja 2005. Kädestä pitäen – turvaa lapselle. Käsikirja kaltoin kohdellun lapsen kanssa työskenteleville. Tampere. Viitattu 30.3.2009. www.tampere.fi/sosiaalipalvelut/materiaalipankki.
- Sininauhaliitto i.a. Sijoitettujen lasten biologisten vanhempien tukeminen. Viitat-

tu22.6.2008

http://www.ecredo.fi/sininauhaliitto/data/liitteet/eep_raportti_biologiset_vanhemmat_2006_vk.pdf.

Sofian vastaanottokodin perehdytyskansio 2009.

Taipale, Vappu 1998. Lasten mielenterveystyö. Helsinki: WSOY

Talka, Vilma Lotta 2009. 5–6–vuotiaiden lasten pelot sairaalassa. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Pro gradu –työ.

Turunen, Merja-Maaria 2004. Lapsen kaltoinkohtelun psyykkisistä seurauksista. Teoksessa Annlis Söderholm ym. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 187–200.

Viittala, Kaisu 2003. Lastensuojelulasten psyykkinen suojeleminen. Perhehoito 19 (5), 4–6.

Välivaara, Christine 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

”MITÄS SITTEEN TEHTÄIS?”

LUKIJALLE!

Tämän kansion tarkoitus on antaa tietoa sijoitetun lapsen käyttäytymisestä kriisin aikana ja sen jälkeen, kertoa apukeinoja hänen auttamisekseen sekä antaa leikki- ja toimintaehdotuksia sinulle, joka toimit lasten kanssa.

Toivon, että kansio helpottaa työtäsi kiireisen ja hektisen arjen keskellä ja on avuksi juuri silloin, kun kaipaat pikaisesti apua taikka ideaa, millä keinoin auttaisit jotakin lasta. Toimintaehdotukset ovat nopeita valmistella ja helppoja toteuttaa yhdessä useammankin lapsen kanssa.

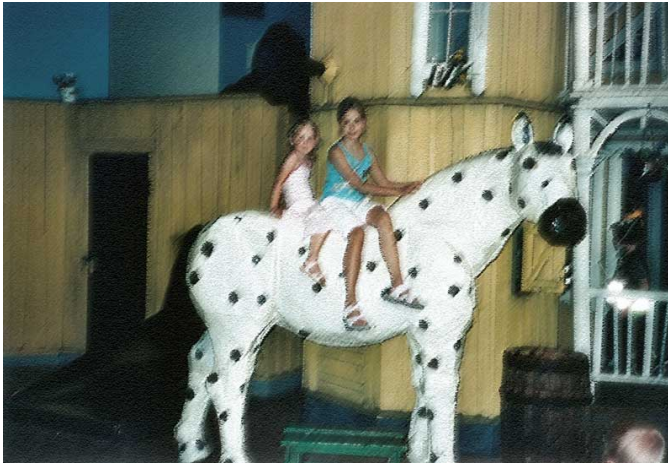
Tsemppiä työhösi,

Annukka

SISÄLLYS

SIJOITETUN LAPSEN HÄTÄ.....	4
HENKILÖKUNTA ON LASTA VARTEN	5
OMAHOITAJUUDEN TÄRKEYS	6
KRIISI JA ELETTY ELÄMÄ NÄKYÖ KÄYTÖKSESSÄ	7
SYLITTELYN JA VUOROVAIKUTUKSEN TÄRKEYS	8
TUNNELELU	9
HOIDOLLINEN KIINNIPITO	10
VANHEMMAT.....	11
SADUT	12
LEIKIN MERKITYS.....	14
Leikkiehdotuksia	15
TUNNETAIDOT JA NIISSÄ AUTTAMINEN.....	16
Tunnetaitoja kehittäviä leikkejä.....	16
LAPSEN ITSETUNNON VAHVISTAMINEN.....	17
Vinkkejä lapsen itsetunnon tukemiseen.....	18
TOIMINNALLISIA APUVÄLINEITÄ	19
AIHEESEEN LIITTYVÄ KIRJALLISUUS	21

SIJOITETUN LAPSEN HÄTÄ

Kun uusi lapsi tulee osastolle, hän on aina kriisiavun tarpeessa. Apua tarvitaan erityisesti lapsen itsetuntemuksen perustaksi ja itsearvostuksen ylläpitämiseksi. Käsittele sijoitustilannetta mahdollisimman pian, äläkä jätä lasta yksin, vaan kuuntele ja auta lasta

jäsentämään tapahtumia. Anna lapselle lupa pahaan oloon ja tunteiden purkamiseen, ota hänet vakavasti. Sillä mikäli lapsi kokee pettymyksen puhuessaan vaikeasta asiasta ensimmäistä kertaa, hän tuskin uskaltaa ottaa asiaa uudestaan esille.

Lapsen on vaikea ymmärtää sijoitukseen johtaneita tilanteita ja tapahtumia. Kerro lapselle rehellisesti, miksi hänet on sijoitettu. Keskustelu helpottaa lapsen kokemaa syyllisyyttä.

Lapselle on erityisen tärkeää, että ihminen, jolle hän ensimmäisenä uskoutuu, myös uskoo lasta. Se auttaa luottamaan aikuisiin myös jatkossa.

Jos lapsi kertoo sinulle kodin tapahtumista, älä lupaa, ettet kerro asioita kenellekään, sillä muuten joudut tilanteeseen, jossa joudut pettämään lapsen luottamuksen. Kerro hänelle, että asioista on tärkeä puhua ulkopuoliselle, jotta sekä lasta että hänen perhettään voidaan auttaa mahdollisimman hyvin.

Puhu lapselle totuudenmukaisesti tapahtuneesta. Älä vähättele tai "säästä" lasta muuttamalla totuutta. Huomioi kuitenkin hänen kehitystasonsa ja käytä sanoja, jotka lapsi ymmärtää.

Ennen sijoitustaan lapsi, jolla on takanaan monta pitkää mutkallista vaihetta, on saattanut muodostaa itselleen kuvan, että laitos on hänelle rangaistus. Siksi sinun tulisi ensimmäiseksi välittää lapselle tunne siitä, että toimit hänen parhaakseen.

HENKILÖKUNTA ON LASTA VARTEN

Lapsi tulee autetuksi parhaiten silloin, kun kasvuympäristö tarjoaa mahdollisuuden kokemusten ja tunteiden ilmaisemiseen. Henkilöt, jotka lasta hoitavat ovat lapsen elämässä avainasemassa. Arjen keskellä saattaa helposti unohtua, miten suuri merkitys yksittäisellä teollasi on lapsen hyvinvoinnin ja myöhemmin koko elämän kannalta.

Emotionaalisesti ja sosiaalisesti vaikeuksissa olevan lapsen kanssa työskentely on haastavaa. Työssä on vahvasti mukana sekä lapsen että sinun omat tunteet sekä myös koko työyhteisön tunteet. Lapsen kehitykselle parasta on, että koko ammatillinen tiimi toimii suunnitelmallisesti lapsen hyväksi. Hoitajana olet sidoksissa työyhteisöön, jonka mahdollisimman avoin ilmapiiri houkuttaa työntekijöiden avoimuuteen. Jokainen työntekijä on vastuussa omasta työpanoksestaan ja jokaisen toiminnalla on merkitys lapsen kehityksen ja kasvun kannalta.

Sinun itsetuntemuksesi kehittäminen on ammatillisen kasvun kannalta välttämätöntä. Tärkein työvälineesi olet sinä itse, millaisia asenteita ja ajatuksia sinulla on. Lapsi aistii sinusta asioita, joita itse et tiedosta. Tärkeintä on vuorovaikutuksesi lapsen kanssa. Ilman sitä ei ole todellisen kasvun mahdollisuutta. Tärkeää on myös se, että pyrit ymmärtämään lapsen kehitystä ja kasvua tutkien omaa toimintaasi siitäkin huolimatta, että työ asettaa ammatillisuuden ja omat tunteet välillä kovalle koetukselle.

OMAHOITAJUUDEN TÄRKEYS

Omahoitajana sinun tulee olla sekä lapsen että hänen perheensä tukena. Jotta voisit ymmärtää lapsen todellisuutta, sinun tulee tutustua lapselle tärkeisiin ihmisiin, sekä perehtyä lapsen elämäntilanteeseen ja tarpeisiin. Tärkeä roolisi on viestittää lapselle, että hänestä välitetään. Välittäminen tapahtuu kosketuksen, lämmön ja hoivaamisen kautta. Tarvittaessa sinun tulee asettaa myös tiukkoja rajoja. Yhdessä tekemisen ja leikkien kautta lapsi saa kokea huolenpitoa. Kuuntele, rohkaise, tue, ohjaa ja motivoi lasta ja anna hänen olla ainutlaatuinen ihminen.

Aina suhteen luominen lapseen ei suju helposti. Se saattaa olla haastavaa ja vaikeaa ja lapseen voi olla vaikea saada kontaktia. Tämä johtuu siitä, että kaltoin kohdellun lapsen voi olla vaikea ottaa vastaan hyvää silloin, kun sitä on tarjolla.

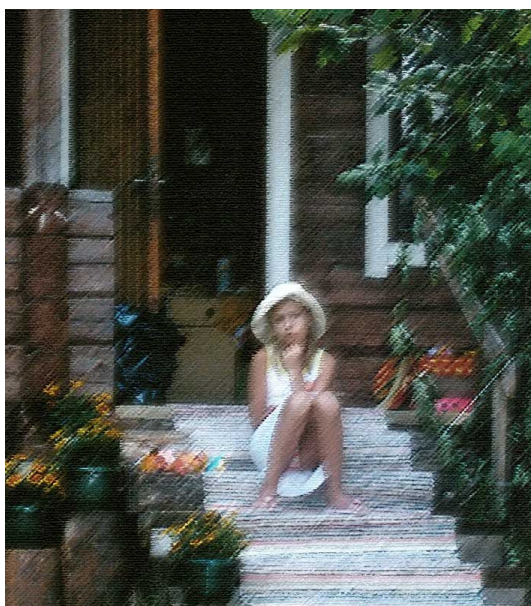
Luottamuksen syntyminen sinun ja lapsen välillä on tärkeää. Tähän voi olla vaikea päästä, sillä saattaa olla, ettei lapsella ole käsitystä siitä, millainen on aikuinen, johon hän voi täysin luottaa. Lapsi oppii luottamaan sinuun, kun toimit samalla lailla samoissa tilanteissa. Lapsi saattaa koetella rajojasi, torjua ja pyrkiä karkottamaan sinut luotaan ja hylkäämään hänet. Kun jaksat aina vaan uudelleen ja sitkeästi olla lapsen kanssa ja ottaa hänen tunteensa vastaan, lapsi saa kokemuksen, että olet turvallinen ja vahvempi kuin hän. Luotettavana aikuisena luot lapselle turvallisuuden tunnetta.

Olet myös tärkeä lapsen vanhemmille, koska olet ensisijaisesti lapsen hoitoon osallistuva aikuinen.

Muista, että sillä, mitä voit tehdä lapsen hyväksi on rajansa. Pyydä muilta tarvittaessa apua, sillä silloin lapsi saa parhaan mahdollisen avun. Avun pyytäminen on vahvuutta, ei heikkoutta. Pidä myös huolta omasta hyvinvoinnistasi.

KRIISI JA ELETTY ELÄMÄ NÄKYÄ KÄYTÖKSESSÄ

Osastolle tulleen lapsen arki on usein ollut jäsentämätöntä, siitä on puuttunut rutiinit ja päivärhythmin selkeys. Hän on saattanut kokea pitkäaikaista laiminlyöntiä ja välinpitämättömyyttä ja hänellä on aikuisista johtuvia kipeitä kokemuksia, pettymyksiä ja ahdistusta. Tällaisessa ympäristössä kasvaneen lapsen kehityksen eri osa-alueet saattavat olla eri tasoilla kuin hänen ikänsä edellyttää. Hänellä saattaa olla vaikeuksia tunne-elämän ja moraalien alueella. Tämä saattaa näkyä siten, että lapsi käyttäytyy tilanteissa hyvin aikuismaisesti tai vastaavasti on taantunut taidoissaan, jolloin hän hakee turvaa kehitysvaiheesta, jota hän pitää hyvänä ja turvallisenä. Hän voi myös kadottaa jo oppimiaan taitoja esimerkiksi siistiksi oppimisen alueella tai hän saattaa alkaa uudelleen imemään peukaloon. Ihmissuhteiden ja sosiaalisten kontakteiden luominen on hänelle mahdollisesti vaikeaa.

Lapsi saattaa oireilla monella tapaa. Tavallisia reaktioita ovat pelko, arkuus, ahdistus, itesyytökset ja syyllisyyden tunteet sekä viha ja surullisuus. Hänellä saattaa olla keskittymisvaikeuksia, aggressiivista käyttäytymistä, onnettomuusalttiutta ja univaikeuksia. Univaikeudet ilmenevät esimerkiksi niin, ettei lapsi haluaisi mennä nukkumaan. Hän saattaa nähdä painajaisia, herätä huutuen ja liikehtiä kiihtyneesti eikä reagoi tyyntymiseen. Lapsi on hikinen, kiihtynyt ja hän hengittää nopeasti. Seuraavana päivänä lapsi ei muista unensa sisältöä.

Lapsen pahaa oloa ei aina huomaa, sillä lapsi pyrkii aktiivisesti suojelemaan itseään traumaattiselta muistolta tukahduttamalla siihen liittyviä ajatuksia ja tunteita. Tällöin lapsella saattaa kuitenkin olla esimerkiksi pää- ja vatsakipuja.

SYLITTELYN JA VUOROVAIKUTUKSEN TÄRKEYS

Kun lapsella on paha olla, ota hänet syliin, helli ja lohduta lasta. Anna lapsen huutaa ja itkeä ulos kaikki senhetkinen viha, ahdistus ja tuska, jota hän tuntee. Pidä lasta sylissä niin kauan, kunnes lapsella on rentoutunut ja hyvä olo, jotta lapsi saa tunteen, että hän on tärkeä.

Aina lapsi ei kuitenkaan salli fyysistä kosketusta, vaan tarvitsee aikaa olla yksin. Anna hänelle siihen mahdollisuus. Ole kuitenkin lähellä ja lapsen käytettävissä.

Lapsella on paljon tunteita, joita hän ei osaa purkaa sanoiksi. Joskus lapselle on opetettava, että silloin, kun hänen tekee mieli heittää tavaroita, hän on vihainen. Lapselle pitäisi saada luotua tunne, ettei hänen tarvitse pelätä näyttää tunteitaan. Lapsi hyväksytään juuri sellaisena kuin hän on, vaikka hän olisi täynnä ahdistusta, vihaa ja raivoa.

TUNNELELU

Lapsen reviiin kuuluu hänen tärkeät tavaransa ja lelunsa. Niiden koskemattomuutta pitää suojata. Usein lapsella on yksi rakkain lelu, tunnelelu, joka tuo lapselle turvallisuuden tunnetta. Kunnioita lapsen tunteita ja hänen leluaan, sillä lelu on lapselle tärkeä itsetunnon kasvun työkalu. Ikioma lelu antaa lapselle mahdollisuuden käsitellä omia virheitään, riippuvuuttaan ja avuttomuuttaan. Lelun avulla lapsi saattaa ulkoistaa omat tunteensa, hoivata ja lohduttaa lelua sekä jakaa kaikki ilot sen kanssa. Lelu rakastaa lasta takaisin. Leluun liittyy kaikki lapsen kokemat tunteet ja siihen tallentuu lapsen elämykset ja kokemukset. Kaikki hoiva, jonka sinäkin lelulle annat, on hoivaa myös lapselle ja vahvistaa häntä.

HOIDOLLINEN KIINNIPITO

Kiinnipito on välitön hoitotyön toiminto, joka ei saa olla hoitajien vallankäytön väline eikä rangaistus aggressiivisesta käyttäytymisestä. Kiinnipidon avulla asetetaan rajat lapsen hallitsemattomalle käyttäytymiselle ja sitä käytetään, kun muut keinot eivät ole tuottaneet tulosta. Se liittyy lapsen turvallisuuden takaamiseen. Kiinnipito on välttämätöntä silloin, kun lapsi on joutunut kaottisten tunteiden valtaan ja on vaaraksi itselle tai muille. Vaikka aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi vastustaa aikuisen kontrollia, hän usein odottaa aikuisen puuttumista, sillä pelkää omien impulssien seurauksia. Lapsi toivoo aikuisen ääntä, käsiä ja läheisyyttä tuomaan itselle pysyvää kontrollia sekä rajoja. Kiinnipitotilanteessa pyri väittämään lapselle tunne, ettei häntä hylätä, vaikka hän ei pysty hillitsemään itseään.

Kiinnipitotilanteessa lapsi laitetaan vatsalleen. Mikäli tilanteessa on mukana kaksi hoitajaa, heistä toinen asettuu lapsen pääpuoleen pitäen samalla lapsen päätä paikoillaan. Toinen hoitaja asettuu istumaan lapsen jalkojen päälle sijoitetulle tyynylle, jotta lapsi ei pääse potkimaan. Toinen hoitajista pitää myös lapsen käsiä. Pienen lapsen kiinnipito voidaan toteuttaa pitämällä lasta sylissä. Tärkeintä on, että hoitajien otteet ovat pitäviä eivätkä ne tuota lapelle kipua tai loukkaantumista. Kiinnipidon aikana tarkkaile lapsen reaktioita, rauhoitta häntä sekä ota vastaan lapsen tunteita. Jatka kiinnipitoa kunnes lapsi on rauhoittunut riittävästi. Kiinnipito lopetetaan päästämällä ensin vapaaksi kädet ja sitten jalat.

Kiinnipidon jälkeen perustele lapselle, miksi kiinnipitoon ryhdyttiin ja esittele vaihtoehtoisia keinoja aggressiivisten tunteiden purkamiseen. Kirjaa kiinnipitotilanne tarkasti.

VANHEMMAT

Sijoitus aktivoi lapsen ky-symykset ihmissuhteiden merkityksestä hänen elämässään. On tärkeää, että lapselta ei katoa vanhemmuus, vaan lapsen ja vanhempien välinen suhde pitäisi koko ajan säilyttää. Älä mustamaalaa lapsen vanhempia tai puhu heistä

pahaa, sillä lapsi rakastaa vanhempiaan ja peilaa itseään suhteessa heihin. Jos puhut vanhemmista loukkaavasti, loukkaat myös lasta ja hänen omanarvontuntoaan. Lapsen rakkaus ja lojaalisuus vanhempiaan kohtaan on voimakasta. Lapsen ja vanhempien välistä suhdetta ei saa missään vaiheessa kyseenalais-taa, sillä lapsi tarvitsee kasvunsa tueksi toivoa ja uskoa siihen, että vanhempien häntä kohtaan osoittamissa tunteissa on ollut edes hitusen rakkautta ja elävää kiinnostusta.

Vanhemmat tuntevat syyllisyyttä ja epävarmuutta sijoituksesta. Heidän suruunsa kuuluu sijoitusta edeltävien tapahtumien syiden ja syyllisten etsiminen. He pelkäävät lapsen syyllistävän heitä tapahtuneesta.

Tue vanhempia, kun he kohtaavat lapsen ensimmäistä kertaa sijoituksen ta-pahduttua. Lapsi saattaa olla käskevä, uhkaava ja vaativa sekä tilata vanhem-milta tuliaisista ja lupauksia. Vanhemmat suostuvat näihin syyllisyyden tunteis-saan.

Joillekin vanhemmille lapsen luokse vierailulle tulo saattaa tuntua ylivoimaiselta. Heistä ei kuulu mitään, eikä heihin saa yhteyttä.

Yritä luoda vanhempiin luottamuksellinen suhde ja rohkaise heitä läsnäoloon ja osallistumiseen sekä pitämään lapsen yhteyttä. Lapsen kannalta on tärkeää, että hän tietää myös vanhemmistaan pidettävän huolta sijoituksen aikana.

SADUT

Sadut auttavat lähestymään vaikeita asioita varovaisesti. Lapsen on helppo puhua sadun kautta omista ongelmistaan tiedostamattomasti sadussa esiintyvien hahmojen kautta. Usein lapsi kommentoi spontaanisti satua tai siinä esiintyvien henkilöiden

toimintatapoja antaen näille ohjeita, jotka ovat esimerkkejä hänen omista selviytymiskeinoistaan. Anna lapsen kommentoida tai muuttaa satua ja esitä hänelle halutessasi kysymyksiä, jolloin rohkaiset lasta keskusteluun auttaen samalla häntä saamaan kosketuksen tunteisiinsa. Älä kuitenkaan kysy, onko hänelle itselle käynyt samalla tavalla, vaan anna lapsen käsitellä kokemustaan fantasiamaailmassa. Etäisyys lisää lapsen turvallisuuden tunnetta varsinkin silloin, kun lapsi on vielä epävarma siitä, saako asiasta puhua.

Satukirjassa ET OLE YKSIN PIKKU-KURRE koetaan vanhempien päihteidenkäyttö sekä sen seuraukset pikku kurren silmin. Kirja johdattelee lapsen päihteiden väärinkäytön, yksinäisyyden, pelkojen ja petettyjen lupausen maailmaan. Lapsi voi samaistua kurreen ja saada siten kosketuksen omiin kokemuksiinsa ja tunteuksiinsa. Lukiessasi lapselle tätä satua, voit samalla esittää hänelle seuraavia kysymyksiä:

- Miksiköhän Isä-Kurre ei jäänyt leikkimään pikkukurrejen kanssa?
- Mikäköhän Isä-Kurrella on?
- Mistä luulet Sisko-Kurren huolestuneen?
- Minkä takia Äiti-Kurre ensin sanoi, ettei lähde Tuoppilaan ja sitten kuitenkin jätti lapset yksin?
- Mitä luulet Äiti-Kurren tehneen vessassa?
- Oliko se pikkuoravien syytä, että isä joi liikaa alkoholia ja tuli humalaan?
- Minkä takia Äiti-Kurre ja Isä-Kurre eivät tulleet ajoissa kotiin?
- Miltä Pikku-Kurreista tuntui, kun he odottivat vanhempiaan kotiin?
- Mitä he ajattelivat, kun eivät saaneet unta?
- Miltä Pikku-Kurreista tuntui, kun vanhemmat riitelivät yöllä?
- Miksi juuri Sisko-Kurre siivosi aamulla ja vei pikkukurret päiväkotiin?
- Voiko mielestäsi aikuisiin luottaa?

(Holmberg 2003, 40–41.)

Satukirjassa URHEA PIKKU NALLE on tarkoituksena johdatella lapsi perheväkivaltaan liittyvien kysymysten ja tunteiden äärelle. Perheväkivaltaa kokenut lapsi saa kirjan avulla luvan puhua perheessä tapahtuneesta väkivallasta. Keskustelun apuna voit käyttää seuraavia kysymyksiä:

- Onko oikein karjua, lyödä ja heiluttaa vihaisena tassua, jos joku on tehnyt jotakin pahaa?
- Miksi luulet Pikku-Nallen menneen sängyn alle?
- Mitähän Pikku-Nalle sängyn alla ajattelee?
- Miksi Pikku-Nallea jännittää kertoa perheväkivallasta kaniemolle?
- Minkähän vuoksi Isä-Karhu on kieltänyt puhumasta kodin riidoista?
- Onko se Pikku-Nallen syytä, kun isäkarhu suuttui ja löi?
- Minkä takia Pikku-Nallen masua särki niin kovasti?

(Holmberg 2000, 29–30.)

LEIKIN MERKITYS

Leikki on lapselle kokonaisvaltaista toimintaa. Sen kautta lapsi tutustuu itseensä, käy ihmissuhdekoulua, oppii ja alkaa ymmärtämään asioita sekä käsittelee kokemuksiaan ja niihin liittyviä tunteita. Erilaiset vuorovaikutus- ja roolileikit ovat löytöretkiä omaan minään ja ympärillä oleviin ihmisiin, tunteisiin, kokemuksiin ja oman itsensä kehittämiseen. Nämä löytöretket vahvistavat lapsen itsetuntoa ja auttavat häntä kehittämään myönteisen käsityksen itsestään joka on todellisuuden perustuva.

Leikin kautta lapsi oppii luomaan ihmissuhteita. Rooli- ja vuorovaikutusleikit antavat mahdollisuuden tutustua oman itsen lisäksi toisiin ihmisiin. Lapsi samastuu niihin rooleihin, jotka ovat häntä lähellä tai miellyttävät häntä. Leikeissä lapsi saa turvallisesti kokeilla samaistumista erilaisiin ihmistyyppeihin sekä monenlaisiin rooleihin: mennä naimisiin, ajaa rekkaa tai saada kuuluisuutta maailman rohkeimpana villieläinten kesyttäjänä.

Lapsen on helppo lähestyä vaikeita kokemuksia leikin avulla, sillä sanojen löytäminen saattaa olla pienelle lapselle vaikeaa. Hänellä on tarve leikeissään kohdata kokemansa trauma turvallisissa olosuhteissa. Kun leikit lapsen kanssa, olette lapsen kanssa samanarvoisia ja lapsen on helpompi luottaa sinuun. Lapselle on tärkeää, ettet mene lukkoon tai sivuta lapsen tunteita, vaan annat luvan kaikenlaisten tunteiden ilmaisuun. Lapsi saattaa leikkiä samaa leikkiä monta kertaa, sillä toistaminen antaa mahdollisuuden käsitellä kipeitä tunteita ja asioita pienen välimatkan takaa.

Lapsi käy leikeissään läpi traumaattisia kokemuksiaan. Tällöin leikit ovat pakonomaisia eivätkä ne lievitä lapsen ahdistusta. Leikeissä on mukana vain vä-

hän mielikuvitusta. Leikki näyttää rajoitetulta, kankealta, raskaalta ja ilottomalta. Lapsi näyttää ohjelmoidulta robotilta, jolle leikki ei sovi, mutta joka on määrätty leikkimään.

Anna lapselle aikaasi. Lapsi viihtyy seurassasi kun olet läsnä. Yhteinen aika saa lapsen uskomaan, että hän on tärkeä. Lapsen leikkiessä istu hänen vierellään. Jos hän esittelee sinulle lelujaan, ole kiinnostunut ja näytä olevasi valmis tulemaan mukaan leikkiin.

Leikkiehdotuksia:

- Lapsen on usein helpompi jutella käsinukelle kuin sinulle. Kerro lapselle vaikka käsinukkejen avulla tarina siitä, mitä on tapahtunut. Anna vaikkapa pupulle lapsen oma rooli, mutta puhu pupusta koko tarinan ajan. Lapsi samaistuu pupuun helposti. Jos lapsi puhuu itsestään ja kokemuksestaan, voit sinäkin puhua. Käsinuket auttavat murtamaan lapsen puolustusmekanismien muuria, sillä mielikuvitusmaailmassa liikkeessä lapsi ei välttämättä huomaa lähestyvänään kipeää asiaa.
- Lapsi saattaa kehittää itselleen mielikuvitusystävän. Älä kyseenalaista ystävää vaan usko siihen. Mielikuvitusystävä viittaa lapsen johonkin kehitysvaiheeseen tai kokemukseen liittyvään tarpeeseen.
- Kannusta lasta maalaamaan. Sormivärit ovat hyvä itseilmaisun väline. Jo pelkkä lölyvällä värillä sormin sottaaminen tuntuu mukavalta ja rauhoittavalta. Lapsi maalaa todennäköisesti jotain, mikä liittyy hänen kokemiinsa traumaattisiin tapahtumiin.
- Edesauta lapsen leikkiä asettamalla mieluisaan tilaan erilaisia leikkikaluja. Anna lapsen valita, millä lelulla hän haluaa leikkiä, mutta pidä muut lelut lähetyvillä, jos lapsi niitä tarvitsee.

- Pehmoleluja voi käyttää turvahahmoina. Norsun kanssa voi itkeä, sillä se voi kärsällään kerätä lapsen kyyneleet. Kilpikonnalle voi kertoa salaisuuksia, sillä se vanhana ja viisaana eläimenä voi sanoa, ettei surua kannata piilottaa kuorensa alle ja neuvoa, että lapsi voi työntää surunsa kilpikonnin kuoren alle.
- Saven ja muovailuvahan käsittely auttaa purkamaan ahdistusta ja jännitteitä antaen samalla mielekästä tekemistä. Voit yhdessä lapsen kanssa muovaila esimerkiksi turvaesineen, joka tuo kantajalleen rohkeutta ja turvaa.

TUNNETAIDOT JA NIISSÄ AUTTAMINEN

Tunnetaidot ovat elämän perustaitoja, joiden oppimiseen vaikeissa olosuhteissa kasvanut lapsi tarvitsee apua. Tunnetaidot ovat suojaavia tekijöitä lapsen elämässä ja auttavat häntä luomaan ihmissuhteita ja ymmärtämään, jakamaan ja käsittelemään omia kokemuksiaan. Tunnetaitoja voi kehittää muun muassa leikkimällä lapsen ikätasoon sopivia leikkejä. Lapsi oppii tunnetaitoja myös silloin, kun hänen tunteitaan ja kokemuksiaan kuunnellaan ja häneen suhtaudutaan empaattisesti. Kun lohdutat lasta, hän oppii lohduttamaan myös muita.

Tunnetaitoja kehittäviä leikkejä:

- Mieti lapsen kanssa yhdessä, mitä tunteita on olemassa. Valitkaa kullekin tunteelle oma väri ja maalatkaa tunteiden väri- taivas. Muistakaa, että myös vihan tunteita on olemassa ja niitä saa myös ilmaista niin, ettei satua toista.

- Piirrä lapsen kanssa suuri sydän. Pyydä lasta värittämään sydäimestä sinisellä se osa, joka on surullinen, mustalla se osa, joka pelkää, vihreällä se osa, joka ei tiedä, miltä oikeastaan tuntuu ja punaisella se osa, joka on onnellinen. Myöhemmin voitte jutella sydämen eri väreistä ja siitä, mitkä asiat ovat johtaneet näiden tunteiden kokemiseen.
- Keskustele lapsen kanssa siitä, millaisia tunteita hän uskaltaa näyttää. Kerro, että jos joitain tunteita piilottelee pitkään, ne alkavat muuttua raskaiksi. Jopa maha saattaa tulla silloin kipeäksi. Olo helpottuu, kun uskaltaa puhua tunteistaan.
- Ainutlaatuinen tunteiden välittäjä ja vastaanottaja on musiikki. Jos on vihainen, voi hakata rumpuja ja surullisena voi kuunnella surumielistä musiikkia.
- Myös liikunta auttaa purkamaan tunteita, joita on vaikea pukea sanoiksi.

LAPSEN ITSETUNNON VAHVISTAMINEN

Minäkäsityksen perusta pohjautuu varhaisiin ihmissuhteisiin. Osana minäkäsitystä on itsetunto, jonka tehtävänä on arvioida, miten paljon lapsi antaa itselleen arvoa ja kuinka kykenevä hän kokee olevansa. Minäkäsityksen ja itsetunnon kohentuminen sijoitetulla lapsella ei pelkästään auta häntä selviytymisprosesseissa, vaan se toimii myöhemmin myös ongelmien ennaltaehkäisijänä. Lapsi, joka kokee itsensä arvokkaaksi, kohtelee yleensä itseään ja muita hyvin. Jos hän taas kokee itsensä huonoksi, hän satuttaa itsensä lisäksi myös ympärillään olevia. Itsetunnon kasvaessa vähenee lapsen syyllisyyden ja häpeän tunteet.

Vinkkejä lapsen itsetunnon tukemiseen:

- Lapsen itsetunto vahvistuu, kun pyydät hänet syliisi tai viereesi istumaan. Silloin lapsesta tuntuu, että hän on mielestäsi mukava.
- Kehu lasta pienistä arkipäiväisistä asioista, esimerkiksi siitä, että hän laittoi lapasensa kuivumaan, sen sijaan, että moittisit häntä, mikäli se unohtuu. Älä pelästy, jos lapsi aluksi suuttuu myönteisestä palautteesta. Hänellä saattaa olla niin huono itsetunto, ettei hän usko myönteisen palautteen olevan aitoa.
- Anna lapsen tuntea olevansa tärkeä, samoin kuin hänen huolensa ja asiansa. Huomion pitäisi keskittyä lapseen itseensä, ei siihen, mitä hän osaa ja mistä suoriutuu.
- Tee lapsen kanssa toiveiden tähdenlennot. Piirtäkää yötaivas ja sinne tähdenlentoja. Jokainen tähdenlento kuvaa yhtä toivetta, joka lapsella on tulevaisuuden suhteen. Luo lapselle uskoa, että toiveilla on mahdollisuus toteutua. Tulevaisuus tuo mukanaan uusia mahdollisuuksia, asioita ja myös paljon hyvää.
- Piirtäkää kokovartalopiirros ja tehkää naamari, sillä ne auttavat lasta käsittelemään minäkäsitystä, itsetuntoa ja lapsen omia rajoja.

TOIMINNALLISIA APUVÄLINEITÄ

Vahvuuskortit

- 40 eläinhahmoin kuvitettua korttia, joissa jokaisessa on vahvuuksiin viittaava teksti. Pää tarkoituksena on lapsen voimavarainraistaminen, itsetunnon tukeminen ja vahvuuksien hahmottaminen.

Tunnepantomiimikortit

- 32 kortin sarja, jonka tarkoituksena on tukea lasta tunnistamaan, nimeämään ja ilmaisemaan erilaisia tunteita sekä löytämään sisäisille tunnetiloille niitä vastaavia sanoja.

Nalle-kortit

- 50 erilaista korttia, joiden kuvissa erikokoiset karhut ilmentävät tunteitaan ja persoonallisuudenpiirteitä. Kortit toimivat keskusteluiden tukena, kun käsitellään lasten kanssa perhe-elämää, ihmissuhteita, tunteita, persoonallisuudenpiirteitä, ongelmanratkaisua sekä sitä millaisena toiset ihmiset meidät näkevät.

Tunnepyörä

- 12:een eri tunnelohkoon jaettu pyöreä matto, johon hypätään. Jokaisessa lohossa on tasku tunnekorttia varten. Tarkoituksena on rohkaista lasta ilmaisemaan erilaisia tunteita ja rohkaista jakamaan omia kokemuksia.

Omena-sitruunapuu

- Verkostokartan tyylinen askartelutehtävä pienille lapsille, jotka ovat kokeneet pettymyksiä varhaisissa ihmissuhteissa. Pakettiin kuuluu puu, 8 omenaa ja 8 sitruunaa.

Saga-kortit

- 55 kuvakorttia, erilaisista ympäristöistä, ihmisistä ja satuhahmoista ilman tekstiä, joiden tarkoituksena on rohkaista lasta käyttämään kieltä, luovuutta ja mielikuvitusta. (Holmberg 2003, 95–97.)

Tiedustelut: Pesäpuu ry ja Ensi- ja turvakotienliitto ry.

AIHEESEEN LIITTYVÄ KIRJALLISUUS

Ahonen, Päivi & Siren, Eerika 2002. ”Omahoitajuudella on mieletön voima”.
Omahoitajasuhde lasta tukevana ihmissuhteena lastensuojelulaitoksessa. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.

Annlis, Söderholm ym. 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Duodecim.

Aurela, Anneli 1998. Sylissäpito elämänmuotona ja terapiana. Turun yliopisto.

Cacciatore, Raisa; Korteniemi-Poikela, Erja & Huovinen, Maarit 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: WSOY.

Heikkilä, Jaakko; Holmberg, Tiina; Niemelä, Sirkku & Ylönen, Hilikka 2003. Survan lapsen kanssa. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.

Heiskanen, Paula 2004. Kiinnipito lastenpsykiatriassa. Jyväskylä: Media Doc Oy.

Holmberg, Tiina 2000. Lapset ja perheväkivalta. Helsinki: Lasten keskus.

Holmberg, Tiina 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: Lasten keskus.

www.ensijaturvakoitenliitto.fi

www.pesapuu.fi

www.tunnetaidot.com